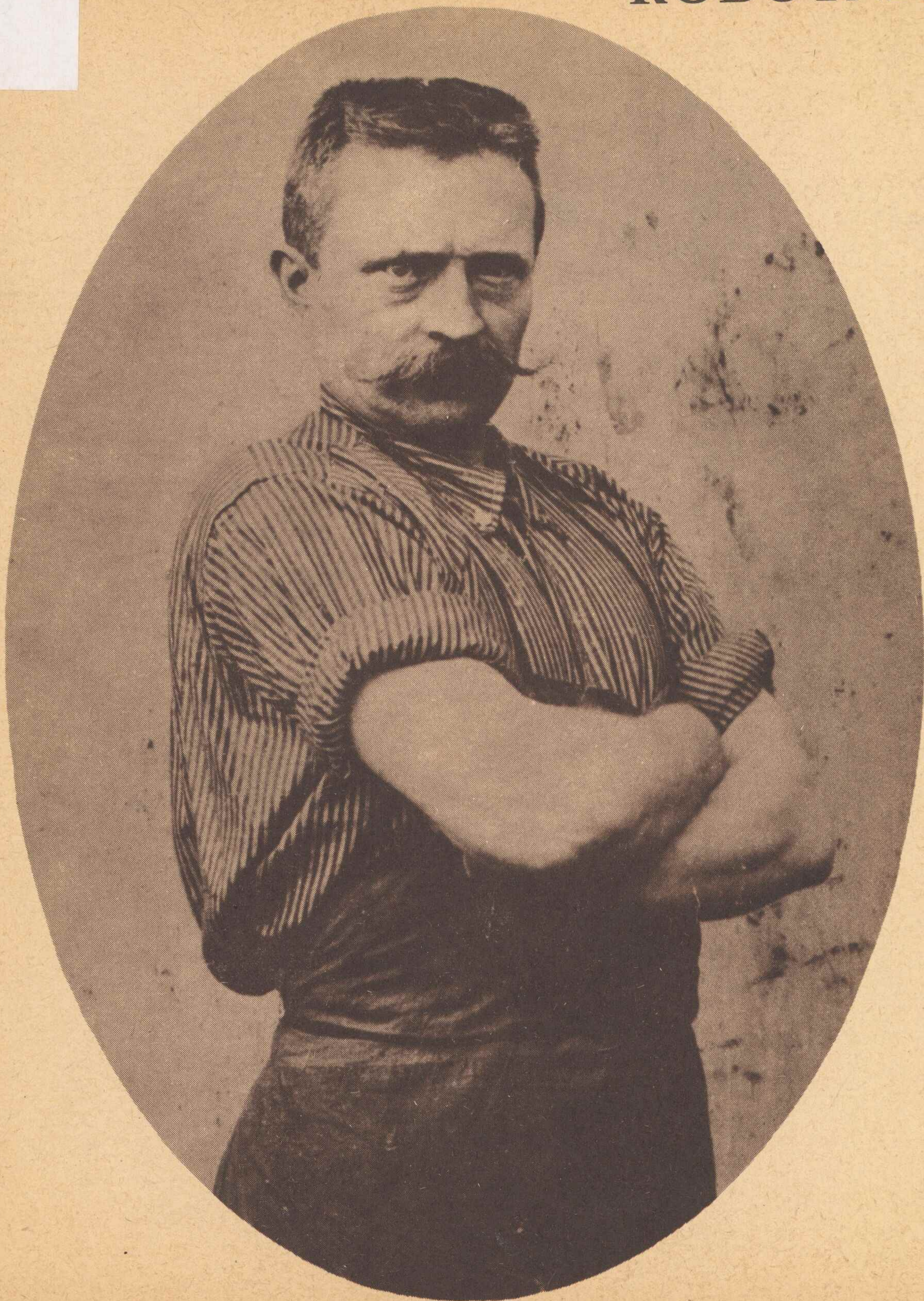

ROBOTNICY

38/89

"ZACHĘTA"
Narodowa Galeria Sztuki
Dział Dokumentacji
00-916 Warszawa, Pl. Małachowskiego 3
centr 827-58-54. fax 827-66-03

38/89

ROBOTNICY

MINISTERSTWO KULTURY I SZTUKI
CENTRALNE BIURO WYSTAW ARTYSTYCZNYCH
REDAKCJE TYGODNIKÓW „POLITYKA” I „PRZEKRÓJ”
REDAKCJA KWARTALNIKA „FOTOGRAFIA”

ROBOTNICY

II wystawa fotografii robotniczej
zdjęcia z lat 1881-1946

maj 1989 Warszawa, Galeria Zachęta pl. Małachowskiego 3
1989 Częstochowa, Galeria Biura Wystaw Artystycznych Al. Najświętszej Marii Panny 64
1989 Kraków, Galeria Biura Wystaw Artystycznych pl. Szczepański 3a
1989 Sosnowiec, Muzeum Historii Ruchu Robotniczego ul. Chemiczna 12
1989 Łódź, Muzeum Ruchu Rewolucyjnego ul. Gdańska 13

Scenariusz wystawy: ALEKSANDRA GARLICKA, JAN KOSIŃSKI

Konsultanci:

prof. dr JÓZEF BUSZKO
prof. dr BRONISŁAWA KOPCZYŃSKA-JAWORSKA
prof. dr ZBIGNIEW LANDAU
prof. dr JERZY MYŚLIŃSKI
prof. dr JERZY TOMASZEWSKI

Komisarz wystawy: ALEKSANDRA GARLICKA

Komisarz organizacyjny: IRENA IWANOWSKA

Zespół organizacyjny:

JAN BIJAK — redaktor naczelny tygodnika „Polityka”
MIECZYŚLAW CZUMA — redaktor naczelny tygodnika „Przekrój”
MIECZYŚLAW PTAŚNIK — dyrektor Centralnego Biura Wystaw Artystycznych
WIESŁAW PRAŻUCH — redaktor naczelny kwartalnika „Fotografia”
STANISŁAW ROSTKOWSKI — wicedyrektor Centralnego Biura Wystaw Artystycznych

Jury konkursu „Fotografia robotnicza” obradowało w składzie:

JAN BIJAK — redaktor naczelny „Polityki”
MIECZYŚLAW CZUMA — redaktor naczelny „Przekroju”
WIESŁAW PRAŻUCH — redaktor naczelny „Fotografii”
prof. dr JÓZEF BUSZKO — Polskie Towarzystwo Historyczne
prof. dr BRONISŁAWA KOPCZYŃSKA-JAWORSKA — Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
prof. dr JERZY MYŚLIŃSKI — Akademia Nauk Społecznych, PAN Warszawa
doc. dr EDWARD PIETRASZEK — Katedra Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego
ANDRZEJ RUCHAŁOWSKI — z-ca redaktora naczelnego „Przekroju”
WOJCIECH PLEWIŃKI — „Przekrój”
ALEKSANDRA GARLICKA — „Fotografia”, sekretarz konkursu
BARBARA W. OLSZEWSKA — z-ca kierownika działu krajowego „Polityki”

W 1985 r. redakcje „Fotografii”, „Polityki” i „Przekroju” ogłosiły konkurs na fotografie robotnicze w Polsce, na zdjęcia wykonane przed 1945 rokiem, przechowywane w archiwach domowych.

909 czytelników z kraju i zagranicy nadesłało 10,5 tysiąca zdjęć wraz z dokładnymi opisami osób i zdarzeń fotografowanych. Rozdano 62 nagrody, przyznano 150 wyróżnień. Ich fundatorami byli ministrowie, wojewodowie, prezydenci miast a także organizacje społeczne, stowarzyszenia naukowe, związki twórcze, zakłady pracy, muzea i wydawnictwa.

Nadesłano wiele zdjęć oraz całe kolekcje o dużej wartości historycznej. Zgromadzone zdjęcia składają się na jeden wspólny portret tych, którzy budowali nasze miasta i fabryki, zakładali sieci wodociągów, układali drogi, przecinali kraj liniami kolejowymi, zakładali elektrownie i ciągnęli linie elektryczne, tych którzy wytwarzali towary potrzebne nowoczesnemu społeczeństwu i rozprowadzali je po kraju, tych, którzy wprowadzali Polskę w światową strukturę cywilizacyjną budując port gdyński i tworząc podwaliny przemysłu lotniczego. Ich imiona i twarze, nieobecne w podręcznikach historii zachowały się w rodzinnych albumach. Otrzymaliśmy zbierane latami, niekiedy od końca ubiegłego wieku fotografie rodów górniczych, kolejarskich, murarskich, rodzin tkaczy i przędzalników. Można by przy pomocy tych zdjęć odtworzyć drzewo genealogiczne Polski pracującej.

Po wielu staraniach udało się ten wielki zbiór przedstawić publiczności. Otwarcie wystawy przypada w roku dwóch rocznic: 45 lecia powstania Polski Ludowej i 150- lecia ogłoszenia wynalazku fotografii. Bardzo różne to okazje, ale wiąże je to, że właśnie dzięki fotografii zapisane zostały w pamięci wizerunki ludzi, co przez dziesiątki lat tworzyli podstawy materialnego i cywilizacyjnego bytu, które mimo zniszczeń wojennych Polska Ludowa otrzymała w posagu.

Dziękujemy wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej wystawy. Przede wszystkim naszym czytelnikom za powierzenie nam cennych pamiątek rodzinnych, za zaufanie i cierpliwość. Ta wystawa to nasz wspólny album rodzinny.

JAN BIJAK redaktor naczelny „Polityki”

MIECZYŚLAW CZUMA redaktor naczelny „Przekroju”

WIESŁAW PRAŻUCH redaktor naczelny „Fotografii”

DRUGA WYSTAWA FOTOGRAFII ROBOTNICZEJ

52 lata temu 13 grudnia 1936 r. w salach Miejskiego Muzeum Przemysłu Artystycznego we Lwowie pod protektoratem dr Dezyderego Szymkiewicza profesora Politechniki Lwowskiej, działacza Ligi Praw Człowieka i Obywatela oraz sekretarza lwowskiej organizacji Polskiej Partii Socjalistycznej, redaktora „Trybuny Robotniczej” Jana Szczyrka otwarto Pierwszą Wystawę Fotografii Robotniczej w Polsce.

Wystawa, która odbyła się w pół roku po słynnym Kongresie Pracowników Kultury we Lwowie „Zgromadziła - jak pisał recenzent »Trybuny Robotniczej« - sto kilkadziesiąt prac przeważnie z małymi wyjątkami związanych z życiem robotniczym. Jakkolwiek nie wszystkie prace osiągały poziom »wystawowy«, należy uznać ten wysiłek Związku Zawodowego Pracowników Fotograficznych, który wystawę zorganizował - i stwierdzić, że inicjatywą swą przysłużył się dobrze klasie robotniczej”.

Organizacje fotograficzne właściwie przeoczyły tę wystawę. Spośród artystów-fotografów tylko Władysław Bednarczuk ze Lwowa i Bolesława i Edmund Zdanowscy związani wówczas z wileńską grupą „Poprostu” wzięli w niej udział. I tylko ich prace przetrwały. Ze 120 zgromadzonych wówczas fotografii zachowało się niewiele. Wzięło w niej udział 22 autorów - większość ze Lwowa - 16, po jednym z Łodzi i Zagłębia Dąbrowskiego, dwóch ze Stanisławowa i dwoje z Wilna. Nie sposób ustalić, ilu wśród nich było robotnikami. Z tytułów prac zamieszczonych w katalogu wynika, że przeważały reportaże z osiedli robotniczych, portrety robotników i zdjęcia przy pracy, ale nie były to fotografie robione w fabrykach. Jedne z ciekawszych wydają się zdjęcia J. Środuli z Zagłębia Dąbrowskiego, przedstawiające biedaszyby. Wystawa fotografii robotniczej miała

być imprezą doroczną. W katalogu pierwszej wystawy wyłożono program nowego ruchu fotograficznego: „Chcemy zebrać do gromady te wszystkie wysiłki twórcze, jakie na polu fotografii osiągnęli dotychczas robotnicy. (...) chcemy wskazać młodzieży robotniczej, z której wielu mogłoby zająć się pracą twórczą w tej dziedzinie - na te możliwości, które posiada. Fotografia jako najmłodsza ze sztuk i najbardziej przy-

stosowana do nowoczesnego tempa życia - ma największe możliwości do wprowadzenia mas robotniczych w zainteresowania estetyczne”.

Pierwsza wystawa fotografii robotniczej w Polsce była jak dotąd ostatnią. Program rozwinięcia ruchu amatorskiego wśród robotników był zapewne zbyt kosztowny, choć koncepcja ta mieściła się w rozwoju nowoczesnej proletariackiej kultury lansowanej przez Polską Partię Socjalistyczną. Wystawa, która wówczas wprowadziła niepokój w ustabilizowanym świecie fotografii artystycznej w Polsce popadła w zapomnienie.

W 1985 r. tygodniki „Polityka”,

„Przekrój” i kwartalnik „Fotografia” ogłosiły konkurs na fotografie robotnicze wykonane przed 1945 r. Konkurs pomyślany był jako drugi tom wielkiego albumu „Rodziny człowieczej w Polsce” jeśli wolno użyć porównania do wystawy światowej „Family of Man” Edwarda Steichena z lat pięćdziesiątych obecnego wieku.

Tom I to była wystawa „Fotografia chłopów polskich” powstała w wyniku konkursu zorganizowanego staraniem redakcji tygodnika „Nowa Wieś” i kwartalnika „Fotografia”. Teraz pytaliśmy o dzieje robotnicze na ziemiach polskich zachowane na prywatnych rodzinnych zdjęciach.

W apelu redakcyjnym pisaliśmy: „Chcieliśmy odtworzyć zbiorowy historyczny portret robotniczy, zarejestrowany na dawnej fotografii. Interesują nas oryginalne zdjęcia najdawniejsze obrazujące kształtowanie się klasy robotniczej na ziemiach polskich aż po rok 1945, rok nacjonalizacji przemysłu w Polsce i pierwsze lata odbudowy kraju.

Prosimy o zdjęcia osobiste, szkolne, narzeczeńskie, ślubne, rodzinne, żałobne, obrazujące pracę zarobkową w kraju i na emigracji. Interesują nas: portrety osób, zdjęcia wewnątrz domowych, fabryk i warsztatów, zdjęcia przedstawiające zebrania, strajki i defilady, ilustrujące rozwój rzemiosła i komunikacji; zdjęcia dotyczące wszystkich zawodów oraz związków zawodowych wszystkich odcieni politycznych działających w tym czasie, od chrześcijańskich do pozostających pod wpływem komunistów. Interesują nas fotografie robotników wszystkich narodowości, którzy wtedy żyli i pracowali na ziemiach polskich.

Bardzo ważne jest możliwie dokładne opisanie nadesłanych fotografii w następującej kolejności:

Hutnik Tomecki z Siemianowic z rodziną. Zdjęcie wykonane w Krakowie w 1881 r., nadsłane ze zbiorów rodzinnych nadesłane na konkurs.
Nadesłała HELENA SIKORSKA z Bochni III nagroda ufundowana przez kwartalnik „Fotografia”

1. Data wykonania zdjęcia (rok, miesiąc, dzień)
2. Kogo, bądź co ono przedstawia?
3. Jakie zdarzenie dokumentuje?
4. Gdzie wykonano zdjęcie?
5. Gdzie mieszkały osoby przedstawione na zdjęciu?
6. Skąd pochodzili?
7. Gdzie byli zatrudnieni, w jakiej fabryce, warsztacie, na jakim stanowisku?
8. Dalsze losy osób występujących na zdjęciu.
9. Jeśli zdjęcie przedstawia budynek mieszkalny lub fabryczny, prosimy o moż-

liwie dokładny opis, gdzie się znajdował, do kogo należał, kto w nim pracował?

10. Kto wykonał zdjęcie?

Odezwy były ogromne, a wynik, mimo, że po konkursie na fotografię chłopską przyzwyczailiśmy się do dużych liczb, zaskakujący.

909 czytelników „Przekroju” i „Polityki” powierzyło redakcjom zdjęcia swoich bliskich lub fotografie z czasów ich pracy zawodowej zachowane w archiwach rodzinnych. Oni to stworzyli zbiór 10,5 tysiąca zdjęć, a tym samym historyczny obraz Polski robotniczej obejmujący ziemie polskie od najdalszych kresów po wychodźstwo

Załoga walcowni blach huty „Pokój” (nazwa dzisiejsza) w Rudzie Śląskiej w 1889 r. Nad. WALTER MATYSIOK, Szczecin-Dąbie III nagroda ufundowana przez tygodnik „Polityka”.

za pracą do Niemiec, Francji i obu Ameryk.

Liczba przysłanych fotografii jest niemal dwukrotnie większa niż uczestniczących w konkursie chłopskim. To oczywiste, większy kontakt z cywilizacją. Najstarsze zdjęcie w konkursie chłopskim pochodziło z 1860 r., fotografia robotnicza w naszym konkursie zaczyna

się 20 lat później. To także zrozumiałe i zgodne z historią społeczną w Polsce.

W obu konkursach prosiliśmy o dokładny opis nadesłanych zdjęć. W konkursie „chłopskim” otrzymywaliśmy często całe sagi rodzinne. W konkursie „robotniczym” było to niemal regułą, prócz tego spisywano historie fabryk, zakładów pracy. Powstał więc nie tylko historyczny obraz klasy robotniczej, ale i też rozwoju przemysłu na ziemiach polskich. Jest to na pewno obraz niekompletny, ale dzięki tym zdjęciom i ich opisom można po raz pierwszy zobaczyć wielkie procesy społeczne towarzyszące klasie robotniczej na ziemiach polskich pomiędzy 1881 r. a 1945 r. Są więc w tym zbiorze zawarte wielkie migracje ludności wiejskiej do miast na przełomie XIX i XX wieku, zdjęcia obrazujące tworzenie się w skupiskach robotniczych nowego obyczaju i nowego etosu nowej warstwy społecznej. Są załogi hut w Zagłębiu i na Śląsku, zdjęcia górników robione w kopalniach, załogi fabryk włókienniczych w okręgu łódzkim, są robotnicy warszawskiej fabryki Lilpopa i „panny podręczne” od Hersego.

W zgromadzonych zdjęciach, podobnie jak w konkursie chłopskim, znaleźć można ludzi przebranych w mundury trzech armii zaborczych w czasie I wojny, ale i też fotografie robotników wywożonych wraz z wyposażeniem fabryk w głąb państw rozbiorowych. Jest w tym zbiorze zawarta panorama rozbudowującego się przemysłu polskiego w czasie II Rzeczypospolitej. Są wielkie budowle tego czasu: Rożnów, Gdynia i magistrała węglowa. Obok tego prace ziemne dla bezrobotnych, wielka fala emigracji z polskich wsi do francuskich kopalń i do fabryk za oceanem. Są kolekcje rodzinne górników, kole-

Ślub wujka nadawczyni zdjęcia w 1898 r. w Bochum, Westfalia, gdzie był on zatrudniony w przemyśle metalowym.

Nad. STANISŁAWA TRZCIŃSKA ze Zbąszynia
Wyróżnienie.

Zakłady włókiennicze w Pabianicach „Krusche i Ender” około 1900 r.
Nad. STANISŁAW OLESEK z Krakowa
Wyróżnienie za kolekcję.

jarzy, murarzy, przedzalników, obejmujące ponad pół wieku. Są zdjęcia działaczy ruchu zawodowego i robotniczego różnych odcieni politycznych.

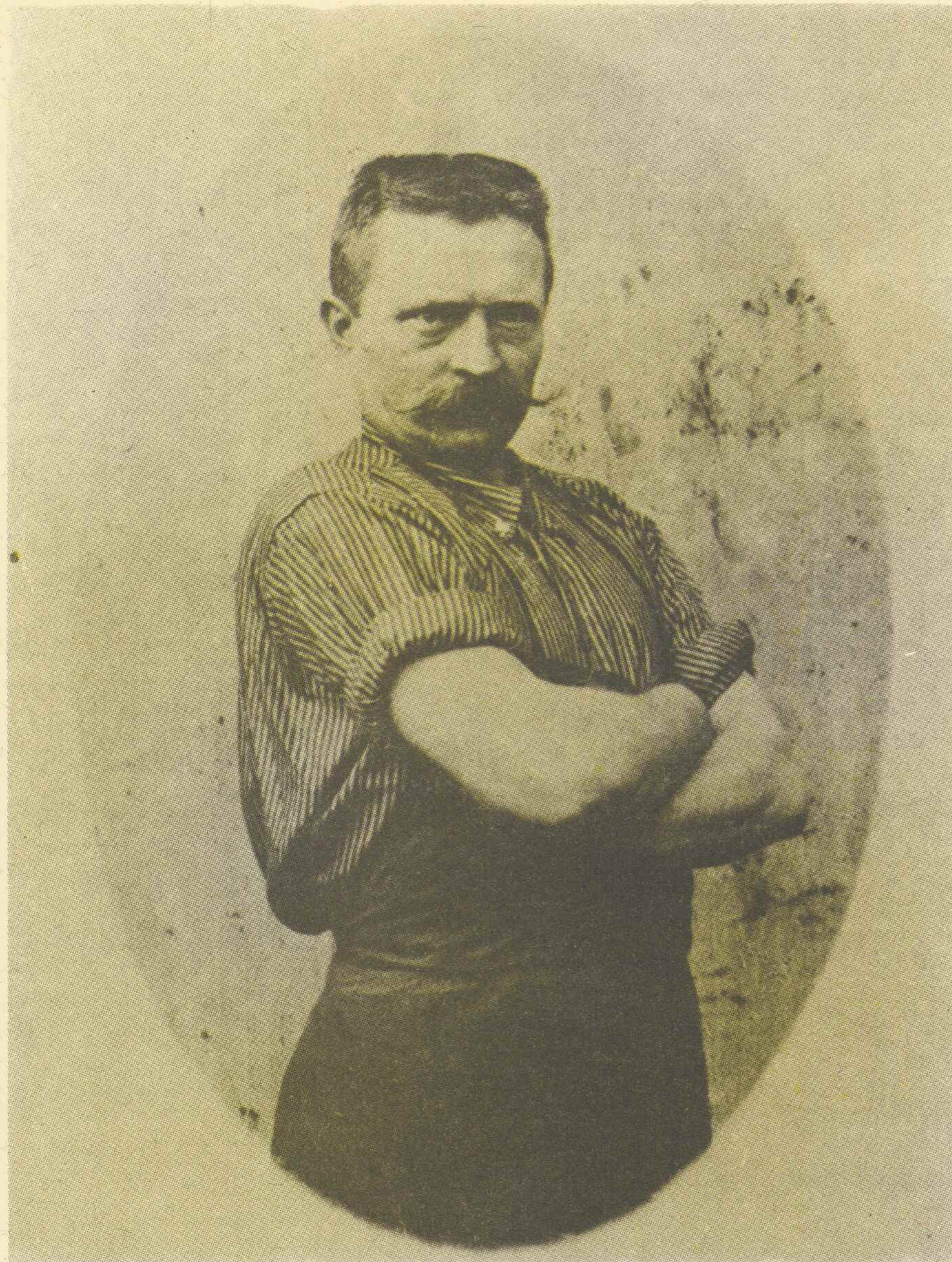
Jest wielkim paradoksem, że zbiór fotografii i listów ilustrujących powstawanie, rozwój i codzienne życie klasy robotniczej na ziemiach polskich został zebrany w niecały rok w redakcjach „Polityki” i „Przekroju”, podczas gdy liczne wyspecjalizowane placówki naukowe i dokumentacyjne przez ostatnie czterdzieści z górą lat kolekcjonowały jedynie podobizny działaczy ruchu robotniczego i to

jednego tylko kierunku politycznego. W licznych instytucjach powstały opracowania dotyczące kondycji i kultury klasy robotniczej, ale sama klasa, przedmiot badań i spekulacji naukowych pozostawała wielkim anonimem.

Jest niewątpliwą zasługą redakcji pism i czytelników, że dzięki ich wspólnej akcji klasa robotnicza sprzed 1946 r. odzyskała twarz i nazwiska.

Zadaniem drugiej wystawy fotografii robotniczej w Polsce jest przybliżenie publiczności tego zbioru i jego wartości. Podobnie jak w wystawie „Fotografia chłopów pol-

Robotnicy tkalni na tle fabryki Poznańskiego w Łodzi w 1900 r.
Nad. BOŻENA WOLNIAK z Łodzi
Wyróżnienie.

Własnoręczny podpis na rewersie zdjęcia: „Posyłam Wam swoją podobiznę. Robił ją w fabryce robotnik, fotografował kieszonkowym aparatem. Patrę z niej ponuro na świat, ale inaczej nie mogę”.
Michał Ostrowski, pseudonim „Dziki” (1866-1944), robotnik garbarski w Warszawie i Żyrardowie był, jak wynika z jego pamiętników, uczestnikiem ruchu robotniczego od 1889 r. Więziony kilkakrotnie przez władze rosyjskie i austriackie.

Samouk, był autorem opowiadań dla robotników pt. „Obrazki z naszego życia” wydanych w 1910 r. Fragmenty swoich wspomnień opublikował w prasie w okresie międzywojennym i w „Kronice Ruchu Robotniczego”. Zdjęcie wykonane około 1900 r. nadesłała KRYSTYNA GARWOLIŃSKA BŁASZCZYKOWA z Warszawy, która w czasie okupacji skierowana przez podziemne harcerstwo, opiekowała się weteranami i której Michał Ostrowski zapisał swoją spuściznę rękopiśmienną i ikonograficzną. Nagroda Związku Polskich Artystów Fotografików.

skich” ułożyliśmy z nadesłanych, prywatnych zdjęć naszą wspólną historię narodową.

Robotnicy to wystawa o ludziach dotąd bezimiennych, którzy budowali podstawy materialnego i cywilizacyjnego bytu współczesnej Polski. Cezurą początkową jest data wykonania najstarszego zdjęcia rodzinnego nadesłanego na konkurs. Jest to fotografia, która wyszła prawdopodobnie z warsztatu Franciszka Wyspiańskiego, ojca Stanisława, a przedstawia hutnika z Siemianowic z rodziną w 1881 r. Cezurą końcową 3 stycznia 1946 r. - data dekretu o nacjonalizacji przemysłu w Polsce.

Scenariusz wystawy zgodny jest z historią kraju. W części pierwszej pokazujemy dzieje robotnicze pod zaborami. I wojna światowa to czas wielkich wędrówek, podobnie jak na wystawie „chłopskiej” i tu w rodzinnych zbiorach przechowane są fotografie robotników wcielanych do różnych armii. Obok nich robotnicy przenoszeni wraz z wyposażeniem fabryk na wschód i zachód.

Druga Rzeczpospolita to wielka panorama rozbudowującego się przemysłu. Pokazujemy Polskę od małych zakładów przemysłu spożywczego aż po port morski w Gdyni i pierwszą fabrykę samolotów. Pokazujemy ją poprzez ludzi, ich portrety, obyczaje, domy, maszyny przy których pracowali i miasta, które stworzyli. Są roboty publiczne dla bezrobotnych, jest też praca na obcej ziemi.

Konkursowe hasło „fotografia robotnicza” wywołało z pamięci czytelników lata ostatniej wojny. Otrzymaliśmy lawinę zdjęć i obszernych listów o pracy przymusowej Polaków w niemieckich fabrykach.

Ostatnią część wystawy nazwaliliśmy - powroty. Są to powroty przymusowej lub przedwojennej

dobrowolnej emigracji do z własnego kraju.

Przez całą ekspozycję, niezależnie od jej działów przewija się opowieść o rodach robotniczych, ich drogach awansu i dumie zawodowej. Są to przełożone na nazwiska dzieje polskiego etosu pracy.

Niepokój badaczy historii społecznej może budzić nieprecyzyjne potraktowanie pojęcia „robotnik”. Granica między warsztatem rzemieślniczym a małym zakładem produkcyjnym była jednak często nieprecyzyjna. Możliwość pokazania autentycznych warsztatów i ludzi w nich pracujących wydawała się ważniejsza niż przestrzeganie sycencyjnych podziałów socjologicznych.

Harmonia - 1. Październik 1902 r.

Józef Szkudliński — pracownik Zakładów Metalurgicznych w Łodzi w 1902 r., jego żona Helena z synem w 1919 r. Nad. MIECZYSLAW SZKUDLIŃSKI z Rumii

Robotnicy - kowale warszawskiej fabryki przemysłu maszynowego Lillpop, Rau i Loewenstein w 1903 r. W środku z młotem i obcęgami w ręku dziadek nadawcy Kacper Dobrowolski (brat Stanisława). Fragment wspólnego zdjęcia załogi.

Nad. MIECZYSLAW DOBROWOLSKI z Warszawy
Nagroda Muzeum Historii Polskiego Ruchu Robotniczego w Warszawie.

Nie ma natomiast, a właściwie są bardzo nieliczne, mimo wielokrotnych apeli organizatorów konkursu, zdjęć obrazujących pracę obywateli narodowości żydowskiej, ukraińskiej i białoruskiej.

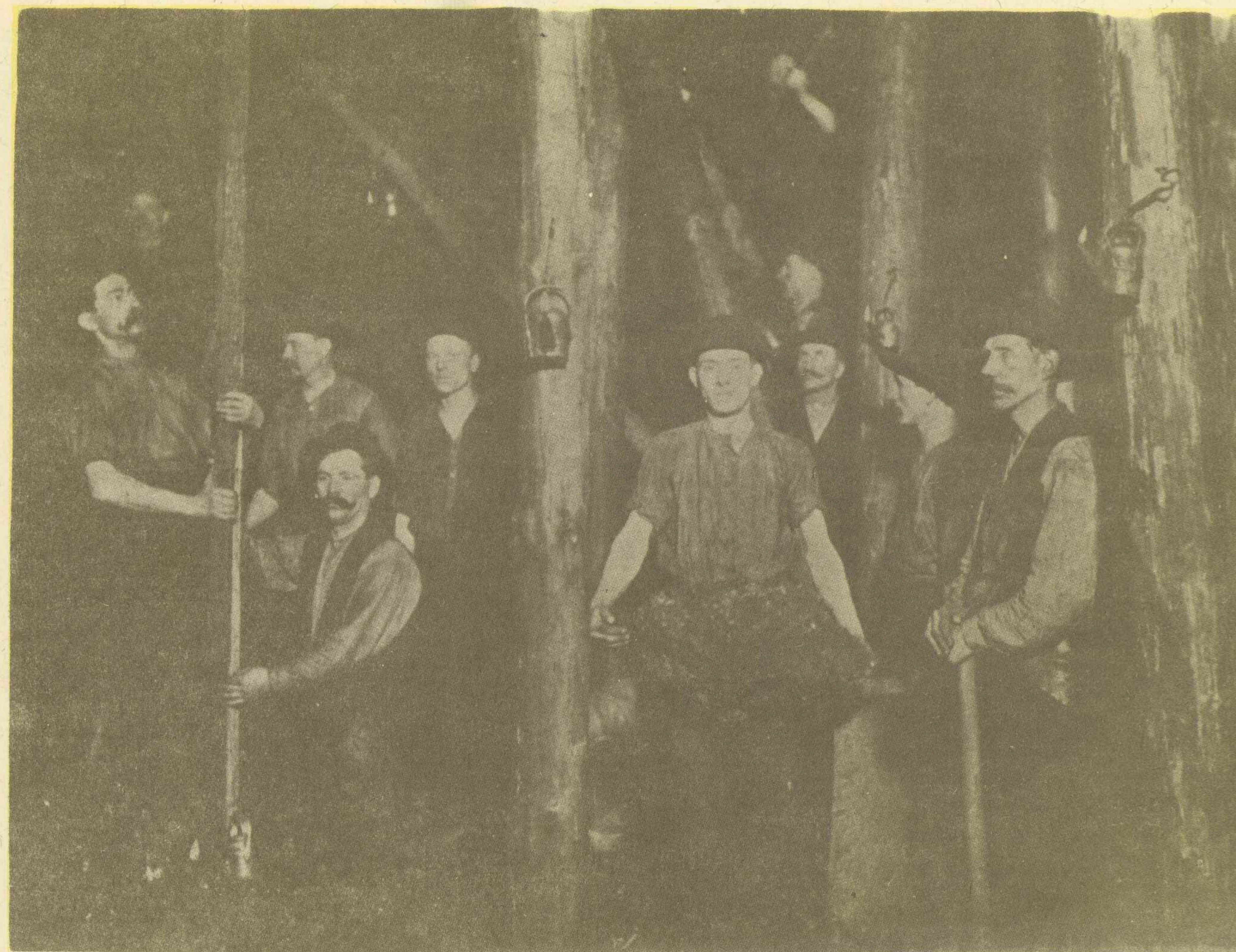
Zaproszenie na Pierwszą Wystawę Fotografii Robotniczej we Lwowie zredagowane było w sześciu językach - trzech międzynarodowych oraz polskim „żydowskim” i „ruskim” - jak wówczas mówiono. Fakt ten wywołał poruszenie a nawet oburzenie w salonach polskiej fotografii artystycznej. Nasze apele publikowane obecnie w Polsce w prasie wydawniczej w jidysz pozostały bez echa. Zdjęcia rodzinne giną wraz z ludźmi.

Obecna wystawa wypada w 150. rocznicę ogłoszenia wynalazku fotografii. Jest więc ona również formą uczczenia tego doniosłego w historii cywilizacji zdarzenia.

Oprócz zdjęć nadesłanych na konkurs pokazujemy najwcześniejsze polskie fotografie poświęcone pracy i powstawanie struktury miejskiej pochodzące z połowy XIX wieku.

Także nieliczne zdjęcia z okresu międzywojennego. Nieliczne, bowiem praca i przemysł mimo światowych upodobań nie były w tym czasie przedmiotem fascynacji polskiej fotografii artystycznej. Modny w krajach ościennych awangardowy ruch fotografii robotniczej w Polsce nie miał wówczas szans rozwoju. Wystawa, która powstała staraniem Związku Zawodowego Pracowników Fotograficznych była ewenementem przyjętym nieprzychylnie przez ówczesną krytykę. Obecna, odbywająca się po przeszło pół wieku po niej, jest hołdem złożonym organizatorom tej pierwszej.

Aleksandra Garlicka

Górnicy w kopalni „Ciosek” w 1904 r. Główną postacią na fotografii jest Karol Hajduk, ten z bryłą węgla, późniejszy uczestnik trzech powstań śląskich.
Nad. MIECZYSLAW WAJDZIK z Przyszowic
I nagroda ufundowana przez Ministra Kultury i Sztuki.

Fotografia robotnicza dla historyka, szczególnie zaś dla historyka ruchu robotniczego jest bez wątpienia jednym ze źródeł historycznych, podlegających specyficznej krytyce. Z reguły bywa używana w publikacjach jako dokument identyfikacyjny, lub zgoła ozdoba, swego rodzaju wyróżnik graficzny. Obydwie te role nie są rzeczą jasną - do odrzucenia, w szczególności fotografia jako identyfikator, ów dokument „zanurzenia ludzi w czasie”, jak to określił K. Dziewanowski.

Wydaje się jednak, że w tym nie wyczerpuje się rola fotografii jako źródła historycznego. Gdyby przy-

jąc za słuszny pogląd głoszony przez G. Apollinaire'a: „Każde bóstwo tworzy na podobieństwo własne. Tak samo jest z malarzami. I tylko fotografowie fabrykują reprodukcje natury.” - jest fotografia wiernym odzwierciedleniem rzeczywistości. W rzeczywistości na tak postawione pytanie nie ma jednoznacznej odpowiedzi. Pomijam przypadki fotomontaży i ewidentnych fałszerstw oraz wadliwą identyfikację. Przyjmuję tylko, że autorami fotografii robotniczej byli: artyści fotografowie, rzemieślnicy lub amatorzy, jeśli nie liczyć typów pośrednich. Ci pierwsi będą w pewien sposób deformować rzeczywistość, zwracając uwagę na

*Robotnicy wytwórni kwasu siarkowego i huty szkła „Kijewski i Scholtze” w 1905 r. na Targówku Fabrycznym (obecnie dzielnica Warszawy)
Nad. ZDZISŁAW PAWŁOWSKI z Warszawy
III nagroda ufundowana przez tygodnik „Przekrój”.*

walory artystyczne ujęcia i na pewien sposób ją syntetyzowali. Autorami fotografii robotniczej bywali w przeszłości przede wszystkim zawodowi fotografowie, amatorzy zaś pojawili się znacznie później; robotnika przed 1939 rokiem jednak nie było stać na stosunkowo drogi sprzęt fotograficzny.

Muszę przyznać, że najwartościowsze źródłowo są prace profesjonalnych fotografów, choć oczywiście trzeba poznać styl jakiegoś hołdownika w różnych epokach i wiedzieć, jakimi rekwizytami się posługiwali i wedle jakich kanonów obowiązujących w ich czasach

segregowali ludzi oraz inscenizowali sytuację, które następnie uwieczniali. Bez wątpienia stempel firmy fotograficznej stanowi o wiarygodności różnych typów fotografii robotniczej, choć niekoniecznie musi to być konkretna firma; czasem wystarczy znajomość szkoły, miejscowość, w której mieścił się zakład, niekiedy wystarczy wiedza o regionie, z którego wywodził się fotograf i fotografowany.

Oprócz wcześniej sygnalizowanej już użyteczności fotografii robotniczej, którą posługuje się historyk, do ważnych zaliczę jej wartość źródłową mającą na celu odtworzenie codziennego życia i pracy

robotników oraz ich działalności społeczno-politycznej.

Wbrew pozorom ta druga funkcja jest stosunkowo skromna. W polskich warunkach na przeważającej części terytorium w dobie zaborów ruch robotniczy płynął korytem podziemnym i wszelka dokumentacja fotograficzna była ze zrozumiałych względów nie wskazana. Bywały rzadkie okresy fermentów społecznych, kiedy ruch ten wpływał na powierzchnię i wówczas dokumentowano przede wszystkim demonstracje robotnicze, pogrzeby poległych w starciach i bitwach klasowych. Bez obaw utrwalano podobizny skazanych i

Otwarcie szkoły wybudowanej przez zarząd fabryki Towarzystwa Akcyjnego Zawiercie w 1905 r.

Widok ogólny Zawiercia ok. 1910 r. Na dalekim planie widoczne zabudowania fabryczne Towarzystwa Akcyjnego Zawiercie.

Zdjęcie nadesłał nieżyjący już LONGIN ROSIKOŃ z Katowic.

II nagroda ufundowana przez Redaktora Naczelnego Wydawnictwa „Arkady” za kolekcję zdjęć dotyczącą historii rodzin robotników tej fabryki włókienniczej.

zesłańców. Szerszą dokumentację ma legalny ruch w zaborach austriackim i pruskim - są to zdjęcia ze strajków, demonstracji legalnych, wieców i zgromadzeń, majówek, pracy robotniczych zespołów artystycznych, sportowych, stowarzyszeń oświatowych wykonywane w konkretnych sytuacjach, na ogół z rekwizytami pozwalającymi na weryfikowanie dat i miejsca akcji. Pozwalają one też na konstatację odnoszące się do kultury politycznej robotników i obyczajów, które nakażywały w specjalnych okolicznościach odświętnie się ubierać, wszak strój roboczy służył tylko do pracy i był czymś w rodzaju ubrania ochronnego. Ciekawe są wszelkie rekwizyty, którymi posługiwali się demonstrow-

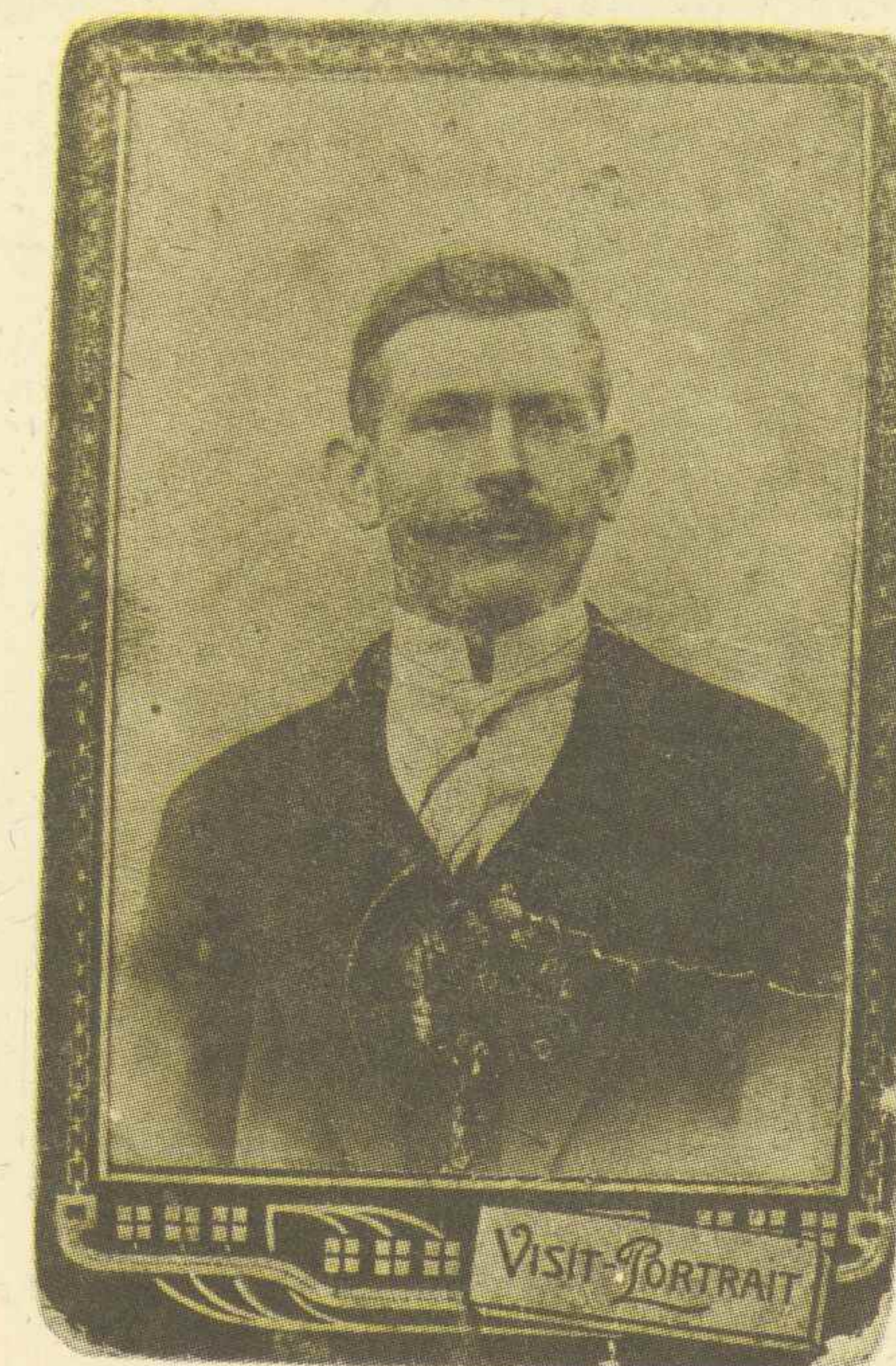
jący, pozwalające niekiedy szybko zidentyfikować organizację, która zgromadzenie inspirowała, np. po kształcie niesionych flag, te zewnętrzne oznaki miały swe źródło w naśladownictwie uroczystości religijnych i imprez ludowych.

Pierwszą zaś funkcją, dokumentująca życie codzienne rzadko mówi o mieszkaniu robotniczym - na ogół mamy do czynienia z odświętnie upozowaną rodziną robotnika. Większość tego typu fotografii odnosi się do zakładów pracy, przy czym dominują dwa typy zdjęć: „instruktażowe”, świadczące o wykonywanych czynnościach i uczestniczeniu w procesie technologicznym oraz zbiorowe fotografie robotników z udziałem majstrów, pracowników nadzoru,

Orkiestra kameralna przy hucie „Breviller i Urban” w Sporyszu koło Żywca w 1906 r. Drugi z lewej pradziad nadawcy Franciszek Nieuważny.
Nad. ANDRZEJ NIEUWAŻNY z Warszawy Wyróżnienie.

czasem też pracodawcy i personelu administracyjnego, wyraźnie odcinające się od hierarchicznie ustawionych grup pracowników fizycznych. W wielu przypadkach na takich fotografiach utrwalani są też miejscowi księża, jako jedyne osoby spoza grona społeczności fabrycznej. W ogóle w zachowanej fotografii robotniczej życie religijne robotników jest wyraźnie eksponowane; dotyczy to także zdjęć związanych z robotniczą działalnością społeczną, co świadczy, iż nie doceniano dotąd roli tego nurtu ruchu robotniczego, który ogarniał spore odłamy klasy robotniczej.

Portret Rajmunda Szpyrka palacza parowozu w okręgu tarnowskim w 1906 r.
Nad. STANISŁAW HAJDUGA z Nowego Sącza
Nagroda Ministra Komunikacji za kolekcję zdjęć obrazujących historię linii kolejowej Tarnów - Leluchów.

Co mnie najbardziej fascynuje w zbiorowej fotografii robotniczej wykonywanej w miejscu pracy - to bijąca w niej niemal zawsze duma fotografowanych z tworzenia materialnych wartości przy pomocy mniej lub bardziej skomplikowanych narzędzi i maszyn. I nie ma żadnej różnicy między postawą wydobywającego węgiel górnika, robotnika w parowozowni posługującego się skomplikowanym sprzętem i ciężko, w trudnych warunkach pracującego robotnika naftowego Borysławia, wyglądającego

jak katorżnik w porównaniu ze swym kolegą w innym przedsiębiorstwie lub fabryce.

Na koniec wyznanie osobiste i samokrytyczne: do czasu udziału w konkursie „Polityki” na fotografię robotniczą nie doceniałem jej znaczenia jako istotnego źródła równego innym typom źródeł wykorzystywanych przez większość badaczy niejako rutynowo. Służyła — mi dotąd wyłącznie niemal do celów identyfikacyjnych. Okazało się jed-

nak, iż badanie kultury politycznej klasy robotniczej, nie mówiąc już o jej obyczajach i życiu codziennym, nie jest możliwe bez posługiwania się także i tym źródłem, pozwalającym zatrzymać czas zastygły w kształcie nie zafałszowanym przez opis, zawierający ogromny ładunek subiektywizmu choćby w doborze słów charakteryzowanych faktów i zdarzeń.

Jerzy Myśliński

Żeńskie Towarzystwa Gimnastyczne „Sokol” skupiające rodziny robotników polskich przebywających na emigracji zarobkowej w okolicach Bremy.

Nad. GERTRUDA BASIŃSKA z Krakowa Nagroda Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki.

Klasa robotnicza w Polsce

Klasa robotnicza na ziemiach polskich powstała w XIX w., drugiej jego połowie, z różnych środowisk społecznych, które ulegały przeobrażeniom w zmieniających się warunkach ekonomicznych i politycznych. Był to więc plebs miejski — ludzie bez majątności — zarabiający na życie wynajmowaniem swej siły roboczej zamożniejszym mieszcza- nom. Część rzemieślników, niegdyś samodzielnych, ubożała, traciła do- chody i szukała zarobku jako naj- emcy w powstających fabrykach; dzięki swym umiejętnościom zawo-

dowym zazwyczaj stawali się robot- nikami wykwalifikowanymi, czasem majstrami. Uwolnienie chłopów od poddańczej zależności, a następnie uwłaszczenie, umożliwiło napływ pozbawionej środków do życia lud- ności wiejskiej miast: przybysze sta- wali się z reguły robotnikami nie- wykwalifikowanymi. Inni przecho- dzili do szeregów robotników rol- nych, lub też podejmowali pracę w przedsiębiorstwach związanych ze wsią, jak np. cukrownie i gorzelnie. Wreszcie, zwłaszcza w zaborze rosyjskim, wśród robotników zna- lazło się niemało potomków zuboża-

Pracownice fabryki cygar w Krakowie w 1909 r.

Nad. ZAKŁADY PRZEMYSŁU TYTONIO- WEGO W KRAKOWIE.

Nagroda Ministra Rolnictwa i Przemysłu Spożywczego.

łej szlachty. Wnieśli do świadomości niektórych grup proletariatu przemysłowego rewolucyjne tradycje powstańcze. Często też na fotograficznych portretach robotniczych, zazwyczaj tych sprzed pierwszej wojny światowej, dostrzeżemy dumny, sumiasty wąż szlachecki.

Choć rozmaite były genealogie robotnicze, pod koniec XIX w., przede wszystkim w zaborze rosyjskim, ukształtowała się już - wyraźnie odrębna od innych warstw społeczeństwa - klasa robotnicza coraz bardziej świadoma wspólnoty po-

żenia i celów politycznych. Rodził się ruch socjalistyczny, nielegalny pod panowaniem carskim, otwarcie występujący na pozostałych ziemiach polskich. W przełomowych miesiącach jesieni 1891 r. odegrał wybitną rolę w kształtowaniu niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej. Rewolucja, która ogarnęła całą Europę środkową i wschodnią, wpłynęła na powstanie niepodległych państw o republikańskich formach ustrojowych oraz na stworzenie w nich nowoczesnych systemów ustawodawstwa pracy.

*Ojciec nadawcy (drugi z lewej) uczestnik rewolucji 1905 r. wśród zesańców w guberni tomskiej w 1909 r.
Nad. JAROSŁAW KUŚMIDER z Dzierżoniowa.*

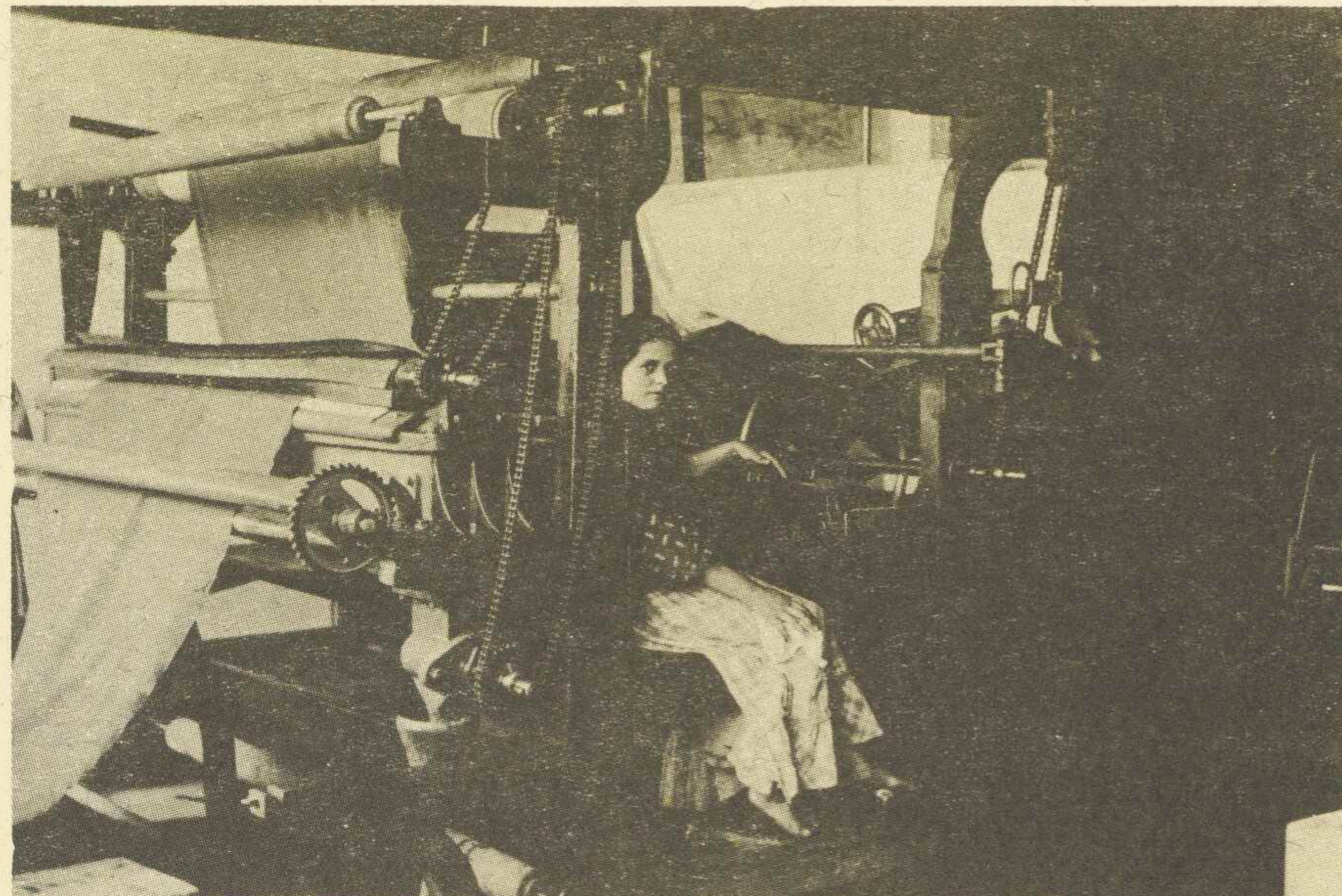

W latach międzywojennych klasa robotnicza należała do najliczniejszych grup społecznych w Polsce. Liczba jej rosła od 7,7 mln osób (26% ogółu ludności) w 1925 r. do 10,9 mln (31% w 1938 r.- pracujący i bezrobotni wraz z rodzinami).

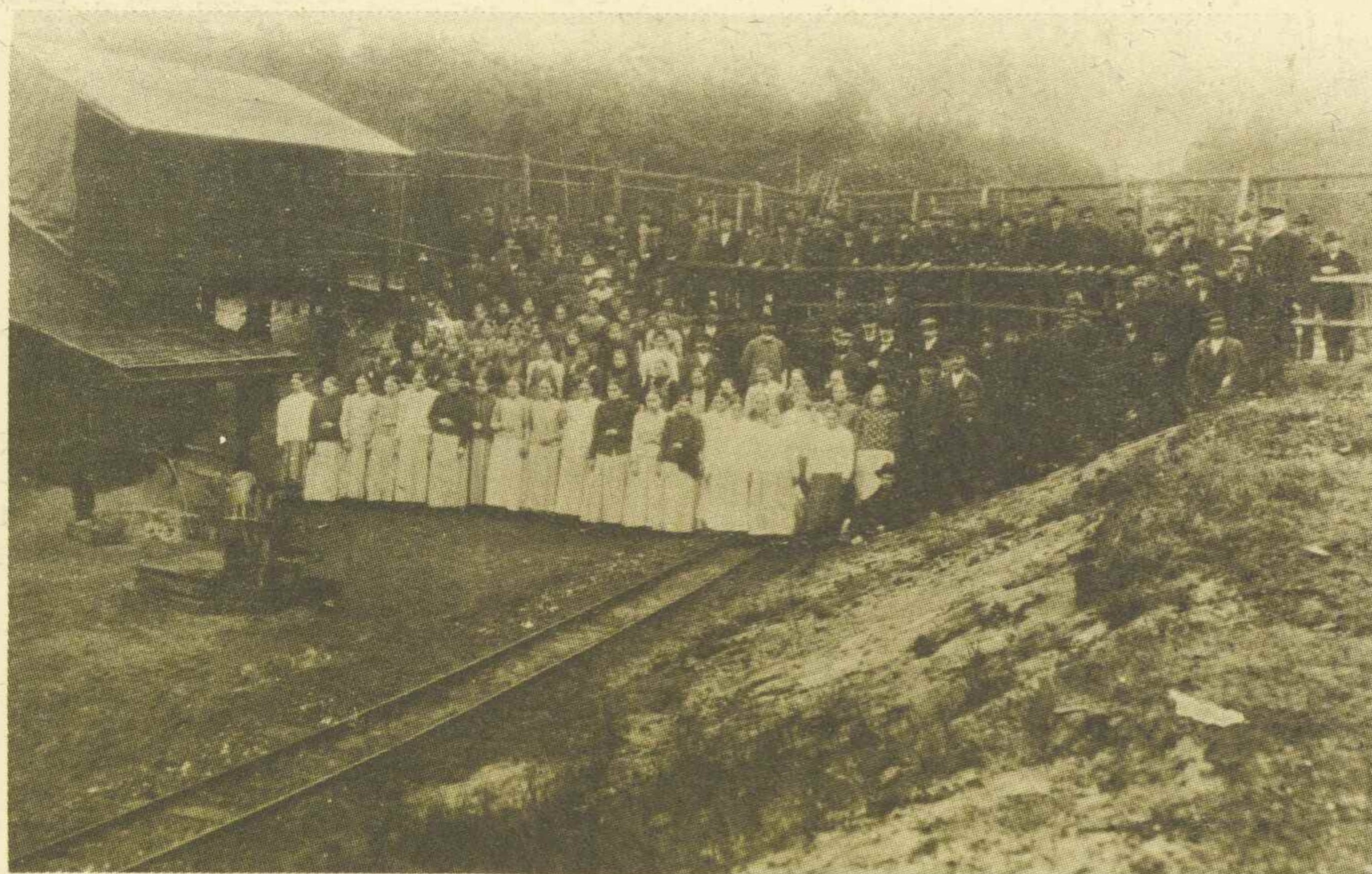
Według danych z 1931 r. z ogółu 4,1 mln robotników (nie licząc rodzin) było około 700 tys. bezrobotnych. Wśród pozostałych 1,3 mln pracowało w rolnictwie i pokrewnych działach zawodu, 1,1 mln w przemyśle (razem z rzemiosłem) i górnictwie, a 0,2 mln w transporcie i

komunikacji; tzw. służba domowa liczyła aż 0,4 mln osób. W przemyśle najważniejszymi działami pracy były: przemysł metalowy (157 tys. zatrudnionych), przemysł włókienniczy (140 tys.), górnictwo (133 tys.). Nic dziwnego, że wiele zachowanych fotografii ukazuje rozmaite strony życia i pracy ludzi związanych z tymi dziedzinami. Drogi powstawania stanu górniczego oraz specyficzne warunki nibezpiecznej pracy sprzyjały wytworzeniu odrębnych tradycji oraz poczucia solidarności zawodowej górników, zwłaszcza w kopalniach

*Górnicy w kopalni „Flora” w Dąbrowie Górniczej w 1911 r.
Nad. JAROSŁAW GÓRNIAK z Opola
Nagroda b. Ministra Górnictwa.*

Suszarnia tkanin w Fabryce Sukna w Rakszawie koło Łańcuta w 1912 r. Fabryka była własnością Akcyjnego Towarzystwa dla Wytrobów Sukienniczych. Produkowała sukno dla potrzeb wojska. Zatrudniała ludność okolicznych wsi. Zdjęcie z albumu. Nad. TADEUSZ BABIARZ z Rakszawy Nagroda b. Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego

Pracownicy Zakładów Wybuchowych Spółki Akcyjnej „Lignose” w Krupskim Młynie około 1912 r. Nad. LEON KOZAK z Krupskiego Młyna Nagroda b. Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego.

węgla. Na kolei pracowało 143 tys. robotników; odrębne położenie prawne kolejarzy, wysokie wymagania im stawiane, odpowiedzialność za losy przewożonych podróźnych i towarów łączyły się ze stosunkowo wysokimi wynagrodzeniami. Środowisko kolejarskie wytworzyło solidarność zawodową, dumę z wykonywanej pracy, rozmaite formy życia społecznego. Orkiestry kolejarskie były nie mniej znane niż orkiestry górnicze, a udział w nich przynosił zaszczyt. Znajdziemy je na niejednej fotografii.

Uderzającym zjawiskiem był znaczny odsetek pracujących w niewielkich zakładach; przedsiębiorstwa przemysłowe posiadające poniżej 20 robotników w 1931 r. zatrudniały aż 552 tys. osób, zakłady średnie lub duże - 550 tys. Zachowało się stosunkowo niewiele fotografii ukazujących środowiska robotników z niewielkich zakładów. Zarabiali na ogół skromnie, więc rzadko starczało pieniędzy na luksus fotografowania. Niewielki, zazwyczaj dość prymitywnie wyposażony zakład pracy nie dawał podstaw do dumy z wykonywanego zawodu i nie zachęcał do zachowania jego obrazu.

Wśród robotników przeważali Polacy. Jakkolwiek w 1931 r. ponad trzecią część obywateli Rzeczypospolitej stanowiły mniejszości narodowe, należało do nich zaledwie około 17 % klasy robotniczej. Wynikało to m.in. ze słabego uprzemysłowienia województw wschodnich, w których mniejszości te przeważały. Ukraińcy (624 tys.; tu i dalej robotnicy wraz z rodzinami) oraz Białorusini (145 tys.) najczęściej pracowali na roli. Żydzi (597 tys.) znajdowali zatrudnienie niemal wyłącznie w przemyśle, głównie w najmniejszych zakładach. Wielu robotników niemieckich (ogółem 156 tys.) pracowało w

przemysle włókienniczym okręgów łódzkiego i bielskiego oraz w górnoląskich kopalniach i hutach. Żydów stopniowo eliminowano z pracy w przedsiębiorstwach państwowych (m.in. na kolejach) oraz samorządowych (m.in. z komunikacji miejskiej). Podkreślić należy zresztą, że przedsiębiorstwa o znaczeniu wojskowym nie przyjmowały robotników narodowości innej niż polska, komunistów oraz socjalistów.

W latach międzywojennych liczba robotników stopniowo wzrastała, lecz zatrudnienie wahało się zależnie od koniunktury. Zwłaszcza w pierwszej połowie lat trzydziestych gwałtownie wzrosło bezrobocie, osiągając zapewne rozmiary około miliona osób pozbawionych pracy. Wprawdzie od 1934 r. liczba robotników pracujących ponownie rosła, lecz bezrobocie malało stosunkowo powoli, gdyż klasa robotnicza zwiększała się liczebnie m.in. dzięki napływowi wychodźców z przeludnionych wsi. Położenie ludzi pozbawionych pracy i zarobku było szczególnie trudne. Nic dziwnego, że nadesłane na konkurs fotografie wyjątkowo tylko dotyczą życia bezrobotnych. Brak miejsc pracy powodował znaczne rozmiary emigracji. W ciężkich warunkach znajdowali się także robotnicy rolni oraz pracujący w niewielkich zakładach. Natomiast niektóre — choć niezbyt liczne — grupy robotników o wysokich kwalifikacjach, w nowoczesnych przedsiębiorstwach (zwłaszcza w przemyśle zbrojeniowym) osiągały stosunkowo wysokie zarobki.

Wśród robotników - niezależnie od narodowości - przeważały wpływy partii o charakterze socjalistycznym, opowiadających się przeciwko dyktatorskim formom sprawowania władzy. We wrześniu 1939 r. z ich inicjatywy powstały

Anna Staniszevska (w środku) oraz siostry Władysława i Bronisława Kulbickie jako pracownice igły czyli „panny podręczne do wszystkiego” w magazynie mód Bogusława Hersego w Warszawie w 1913 r. Nad. DANUTA MACIEJEWSKA z Warszawy Nagroda Prezydenta Miasta Stołecznego Warszawy za kolekcję.

robotnicze bataliony obrony Warszawy, jednocząc wszystkich przeciwników hitleryzmu. Lata okupacji przyniosły prześladowania polityczne (zginęło wielu uczestników nielegalnych organizacji robotniczych) i rasowe (wyjątkową tragedią była zagłada społeczności żydowskiej), a także wywożenie na roboty do niemieckich fabryk i gospodarstw rolnych. Również i to znalazło odbicie w fotografiach.

Jerzy Tomaszewski

*Tkacze chatupnicy w Pabianicach przed I wojną światową.
Nad. ALEKSANDRA WOJTCZAK z Zduńskiej Woli
Nagroda b. Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego.*

Historia gospodarcza a fotografie robotników

W pierwszym momencie, gdy zaproponowano mi napisanie kilku słów o związkach między historią gospodarczą a fotografią, wydawało mi się, że związków takich po prostu nie ma. Jednak po zastanowieniu się przestałem być taki pewny swej pierwszej odruchowej i tylko intuicyjnej reakcji. Zaczęły rodzić się wątpliwości, czy rzeczywiście historia gospodarcza nie może czerpać informacji z fotografii jako z nietypowego źródła. I tak stopniowo doszedłem do przekonania, że fotografia, szczególnie ta,

która jest przedmiotem wystawy „Robotnicy” może mieć spore walory dla historyka gospodarczego.

Czym bowiem zajmuje się historyk gospodarczy? Na ogół bada prawidłowości, które rządzą rozwojem gospodarki. Analizuje także różne specyficzne formy gospodarowania. Interesuje go zarówno produkcja, jej podział i konsumpcja, z którą ściśle powiązane są warunki życia poszczególnych grup ludności. Rozpatruje wszystkie te problemy zarówno w skali makroekonomicznej, jak i w skali

*Żakład Wędliniarski w Łodzi przed I wojną światową.
Nad. MARIA i MACIEJ SWATKO z Łodzi
Nagroda Ministra Rolnictwa i Przemysłu Spożywczego za kolekcję.*

mikro, to znaczy poszczególnych przedsiębiorstw, grup ludzi, miejscowości.

I tak, zastanawiając się nad problematyką, która stanowi przedmiot dociekań historii gospodarczej uzmysłowiłem sobie w jakim zakresie może ona korzystać z pomocy fotografii i dla lepszego zrozumienia procesów gospodarczych i dla lepszej ich prezentacji.

Historia gospodarcza zajmuje się produkcją. Bada więc w jakich warunkach społecznych wytwórczość jest realizowana. I tu fotografia pozwala nam wiele zrozumieć. Oglądając bowiem widoki zakła-

dów pracy, ich wyposażenie w urządzenia i maszyny możemy zorientować się w sposobie organizacji pracy i w stopniu nowoczesności stosowanych technik. Możemy porównać kopalnie węgla z biedaszybami, a fabryki z zakładami rzemieślniczymi i chałupniczymi. Oglądając zdjęcia nowych inwestycji - na przykład budowy elektrowni wodnej w Rożnowie, Gdyni czy magistrali węglowej Śląsk-Gdynia - otrzymujemy plastyczny obraz ówczesnych metod budowy. Oczywiście można by zdjęcia zastąpić opisem. Wymienić dokładnie ile drewna zużyto na szalunki, ile

Rodzina przy trumnie górnika Jana Niedurnego, który zginął w wypadku na dole, w kopalni „Richter” w Siemianowicach w 1914 r. Zdjęcie zrobiono w kostnicy przyszpitalnej. Nad. EDWARD JANTA z Częstochowy Nagroda Kopalni Węgla Kamiennego w Siemianowicach Śląskich.

betonu wylano w wykopy, ilu pracowało przy tym ludzi. Ale czy będziemy mogli z tego odtworzyć jak wyglądała typowa duża inwestycja końca lat trzydziestych? Chyba zdjęcie jest tu źródłem niezastąpionym. Daje bowiem obraz znacznie bardziej plastyczny niż opis, który operuje z założenia bardziej suchymi informacjami. Fotografia uzupełnia więc przekazy dokumentu archiwalnego czy artykułu prasowego.

Historia gospodarcza zajmuje się kwestiami warunków bytu. Popatrzmy na zdjęcia robotników w tych różnorodnych ujęciach i sytuacjach życiowych, na ich ubrania, na domy na których tle są fotografowani. Gdy porównujemy je ze znacznie bardziej rozpowszechnionymi zdjęciami ludzi należących do grup materialnie bardziej uprzywilejowanych - już na pierwszy rzut oka odczytujemy dystans jaki od 1939 r. dzielił robotników od burżuazji i inteligencji. Oczywiście i w tym wypadku możnaby zdjęcia zastąpić opisem. Wymienić dokładnie w co i jak ubierali się robotnicy, a w co i jak ludzie z tak zwanych klas wyższych. Ale czy będziemy z tego wiedzieli jak wyglądał typowy robotnik i czym się różnił od przedstawicieli innych grup społecznych? Jak wyglądał typowy dom, w którym mieszkał i mieszkanie, w którym żył?

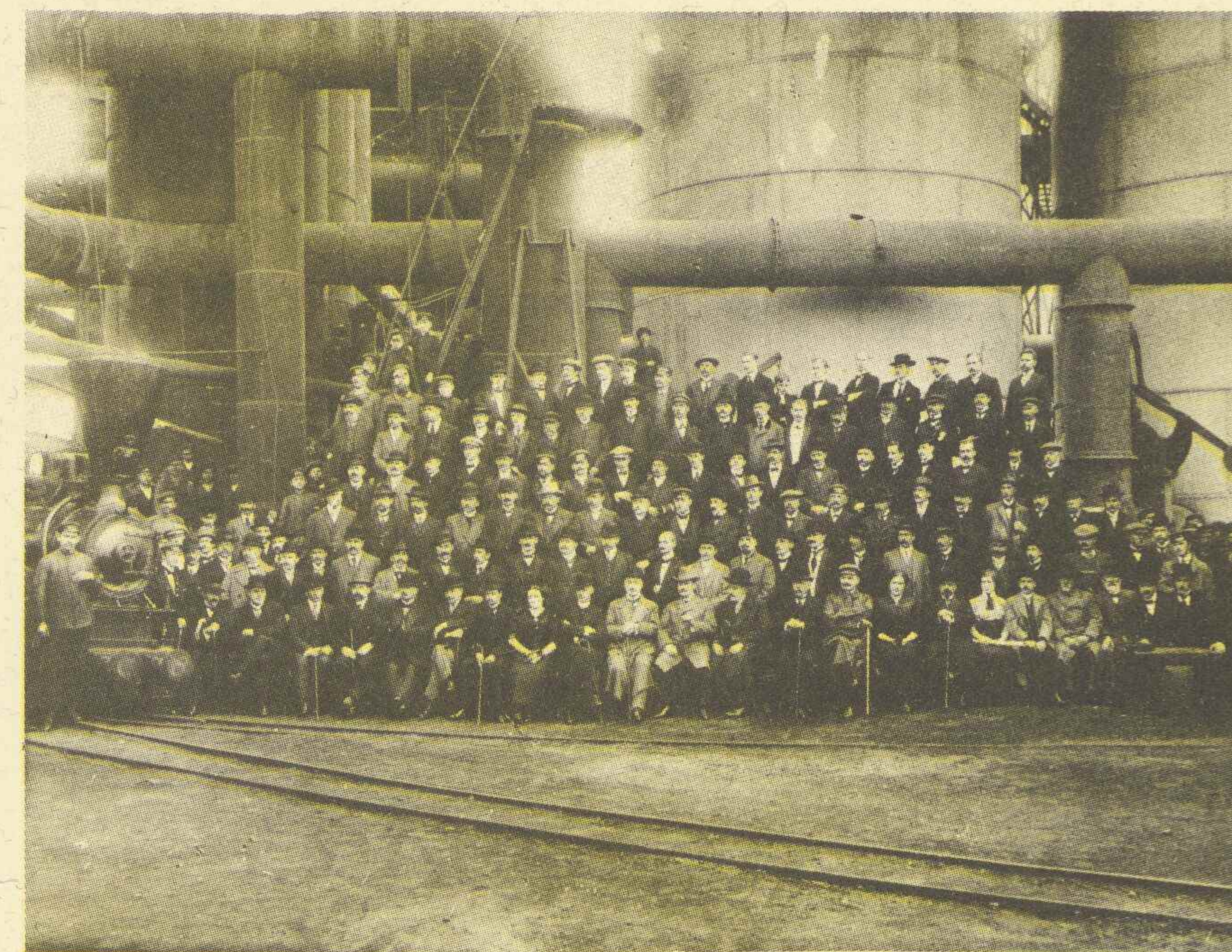
Historia gospodarcza zajmuje się badaniami zmian w gospodarce i w warunkach życia ludzi dokonujących się wraz z upływem czasu. Zestawmy więc zdjęcia przedsiębiorstw i maszyn z lat kiedy rodziła się fotografia, z późniejszymi okresami. Zobaczmy jak dokonywał się postęp i modernizacja fabryk. Porównajmy też wygląd samych robotników, warunki w jakich mieszkali, ich ubiór. I znów fotografia może oddać to precyzyjniej niż opis.

Hutnik orzący „w czterech synów” zaprzęgniętych do pługa.

Zdjęcie wykonał wiosną 1915 r. stryj nadawcy, Bronisław Gadomski na polach między Będzinem a Sosnowcem.

Nad. TADEUSZ GADOMSKI z Chorzowa Nagroda Zarządu Głównego Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego w Katowicach.

Akcjonariusze i robotnicy przed wielkim piecem w Starachowickich Zakładach Górniczo-Hutniczych około 1914 r.

Fot. J. Grodzicki

Nad. ANDRZEJ KOSIN z Tarnowa Nagroda b. Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego.

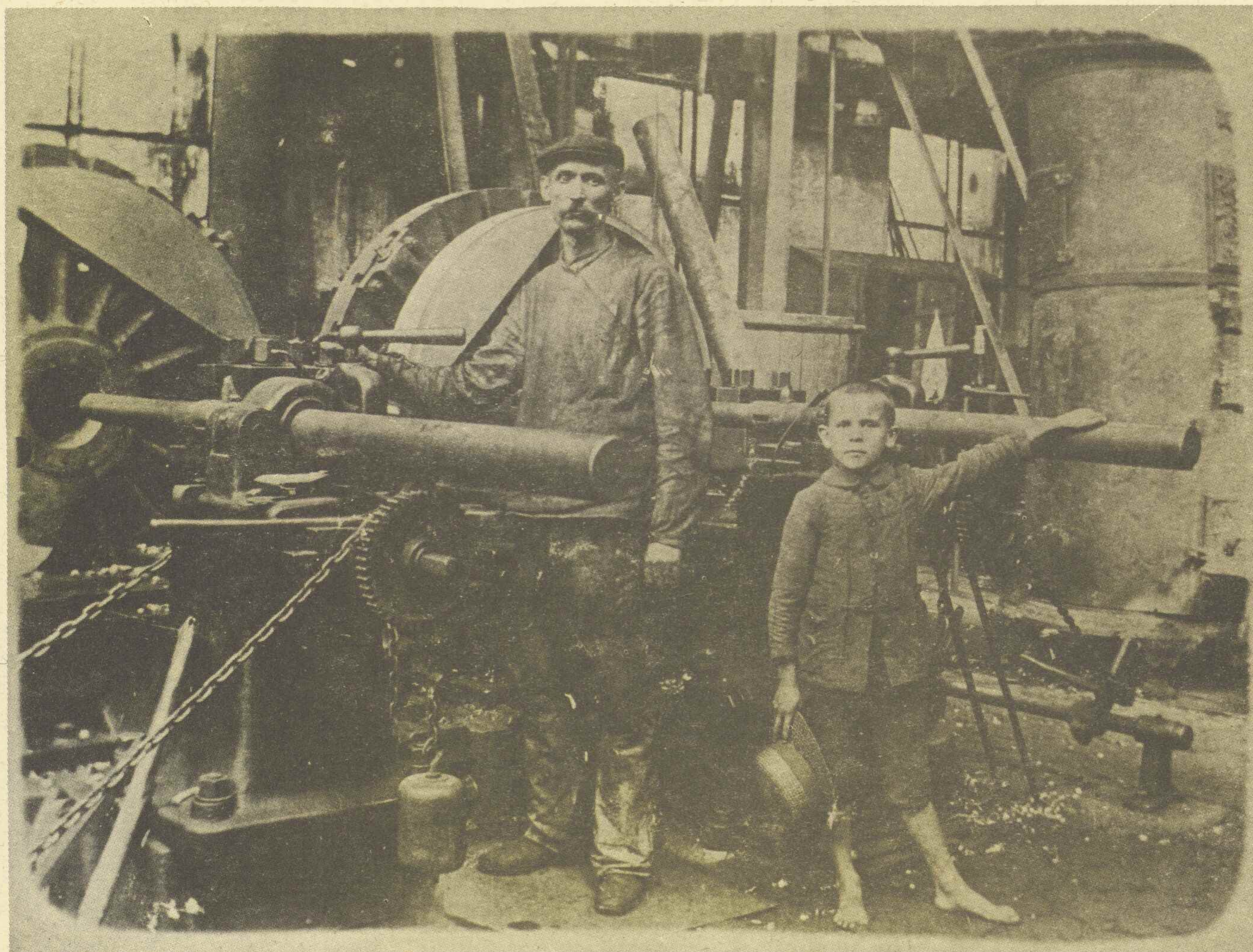
Dotychczas zdjęcia nie były w Polsce wykorzystywane jako źródło do badania historii gospodarczej. Może obecna wystawa, która prezentuje bardzo bogaty materiał monotematyczny stworzy warunki do podjęcia takich badań. Aby fotografia bowiem mogła zostać wykorzystana jako źródło dla historyka gospodarczego musi być w miarę masowa, bo tylko wtedy stwarza warunki dla wyciągania umotywowanych wniosków. Takie szanse stwarza właśnie obecna wystawa

Zbigniew Landau

Wiktor i Ludmiła Urbanowie wraz z dziećmi w Suchej Górnej (osada kopalniana w okręgu Karwina) we własnym domu w 1915 r. Wiktor Urban był starszym górnikiem w miejscowej kopalni. W domu mówiło się tylko po polsku. Nadawczyni jest córką najstarszego syna (na zdjęciu w mundurze armii austriackiej). Nad. JADWIGA SWARYCZEWSKA z Łodzi Wyróżnienie.

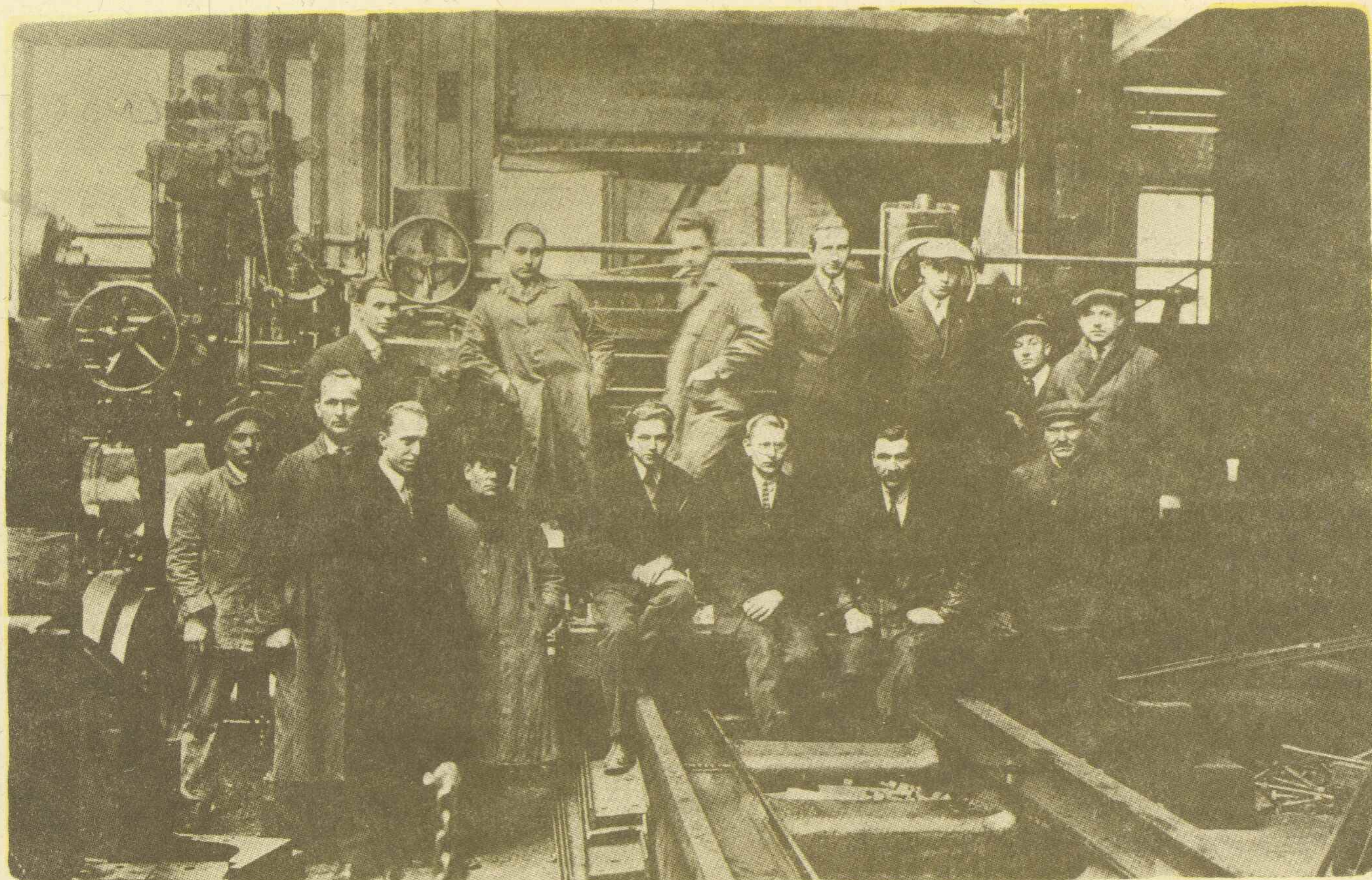
*Kolejarze polscy obsługujący pociąg na terenie Rosji w 1915 r.
Nad. IZABELA SZAFRAŃSKA - CZEKAJŁO z Gdyni
Nagroda Ministra Komunikacji z kolekcję zdjęć rodziny kolejarskiej od końca XIX wieku do 1945 r.*

*Wiktor Kołodziej, tokarz w zakładach „Borsiga” w Zabrze przy obróbce koła lokomotywy. Obok niego syn Ernest, który zwykle przynosił ojcu obiad. Zdjęcie wykonano prawdopodobnie około 1916 r.
Nad. WIKTOR BONK z Zabrze
Nagroda b. Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego.*

*Pracownice huty „Silesia” w latach 1916-1919. Fotografia z kolekcji 360 zdjęć obrazujących życie robotników w okręgu rybnickim.
Nad. HENRYK KONSEK z Rybnika-Gotartowic
II Nagroda ufundowana przez Prezesa RSW „Prasa-Książka-Ruch” za kolekcję.*

Kazimierz Dąbrowski, z zawodu stolarz, potem technik, wśród robotników fabryki Lilpopy w Warszawie na Woli w 1919 r.
Nad. DANUTA MACIEJEWSKA z Warszawy
Nagroda Prezydenta Miasta Stołecznego Warszawy za kolekcję

Wykaz osobisty!

Wzrost do 173 cm
 Imię i nazwisko Anna Chłopek
 Mieszkość zamieszkania Chorzów
 Własny podpis [Eigenhändige Unterschrift]

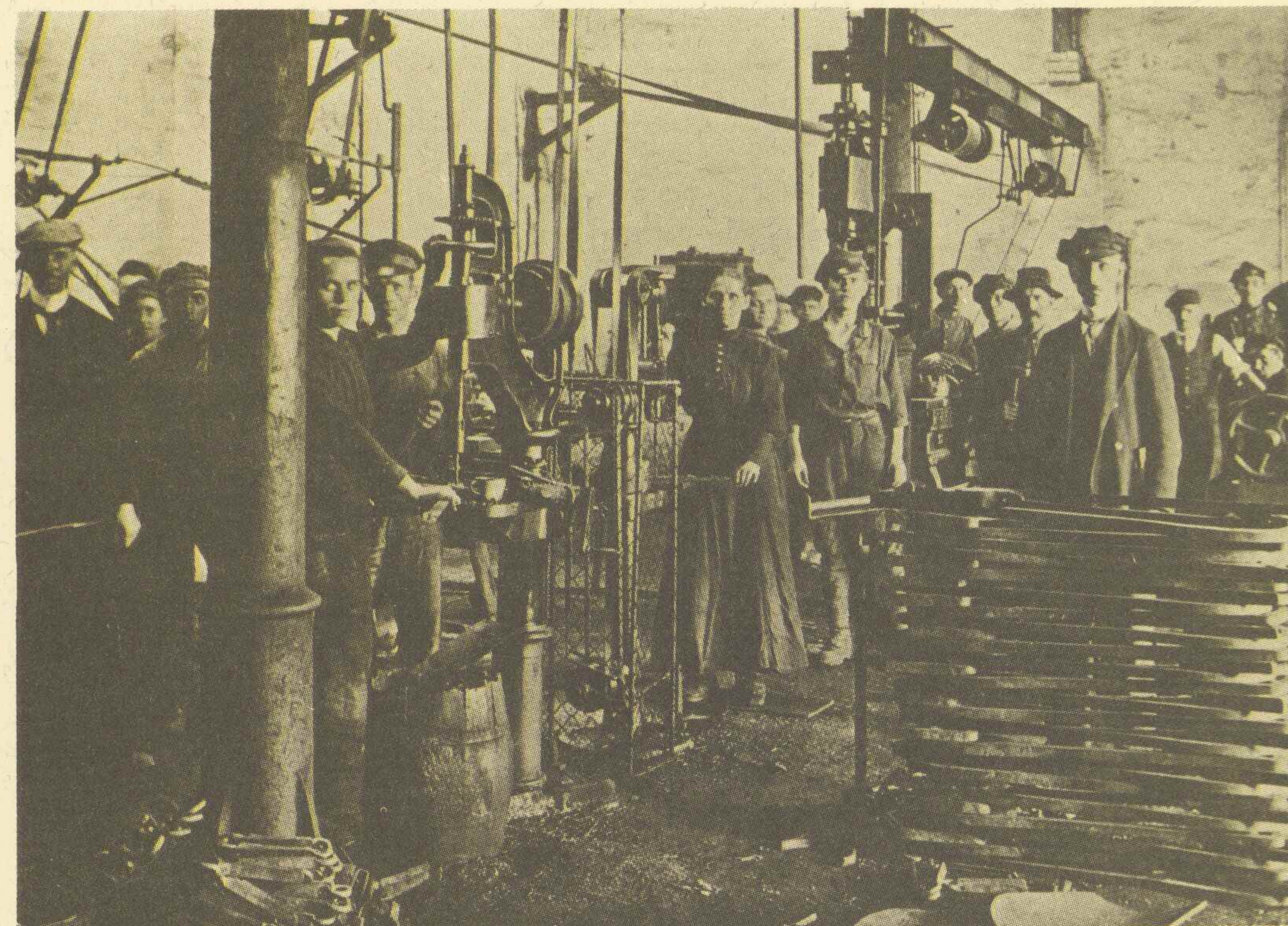
Opis osoby. (Personalbeschreibung.)

Postać (Figur) średni wzrost
 Włosy (Hare) ciemne
 Oczy (Augen) brzo
 Wyraz twarzy (Gesichtsausdruck) poważny
 Urodzony(a) (Geboren) 20 lipca 1884
 Narodowość (Nationalität) polska
 Zawód (Beruf) żona robotnika
 Osobne znamiona (Bes. Merkmale) 2 lewe oko niewidzi

Podpisuję się, że wyżej wymieniona osoba jest tą, którą przedstawia fotografia, i że podpis dokonuję własnoręcznie.

NOWY-TOMYŚL
 dnia 17 grudnia 1919 r.
 Komisarz obwodowy
 [Podpis]

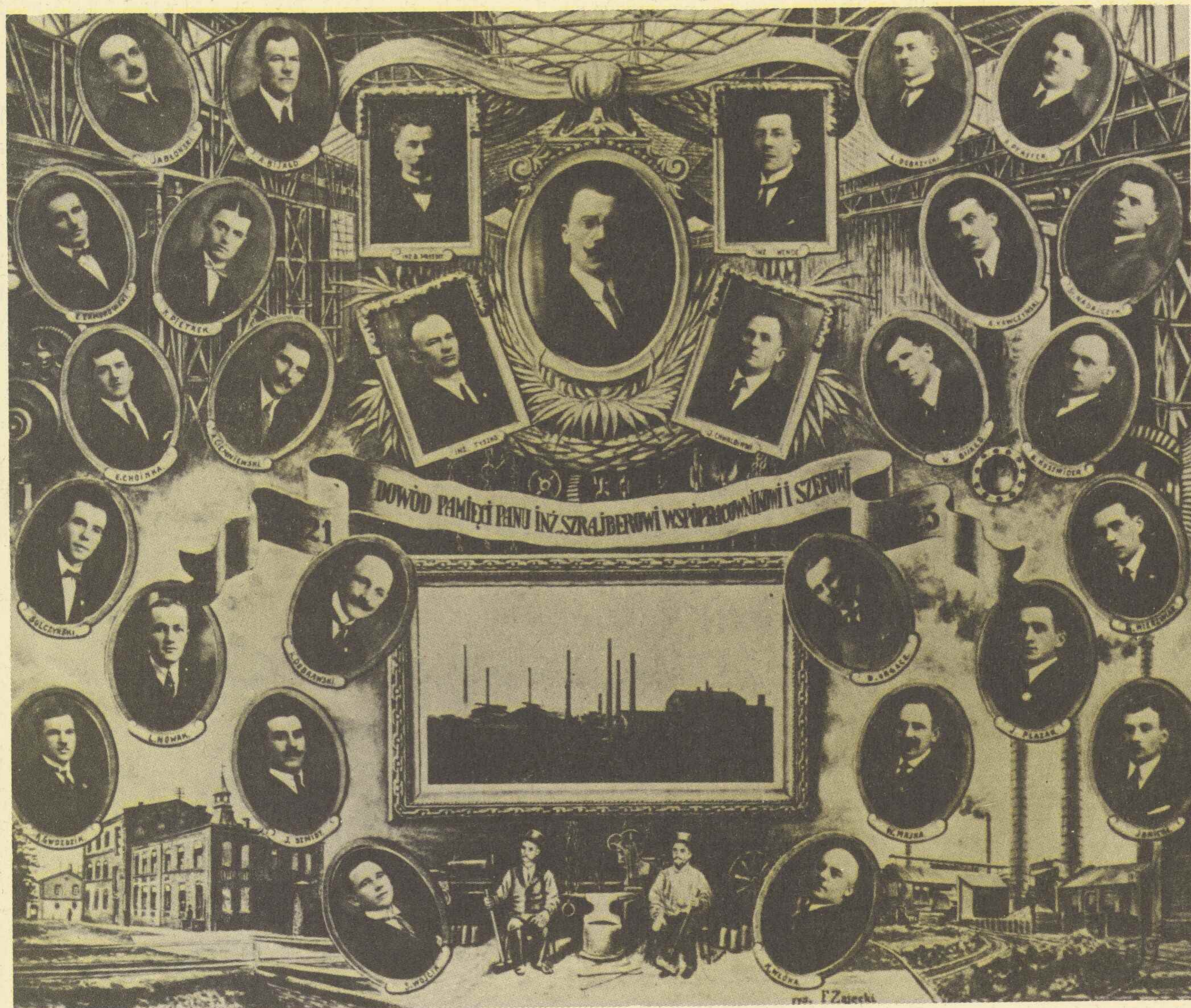
Emigracyjny dokument identyfikacyjny Anny Chłopek żony robotnika w 1919 r.
Nad. STANISŁAWA TRZCIŃSKA ze Zbąszynia
Wyróżnienie

Fabryka maszyn rolniczych, filia Cegielskiego w Inowrocławiu w 1921 r.
Nad. EUGENIUSZ STEIN z Bydgoszczy
Nagroda Ministra Rolnictwa i Przemysłu Spożywczego.

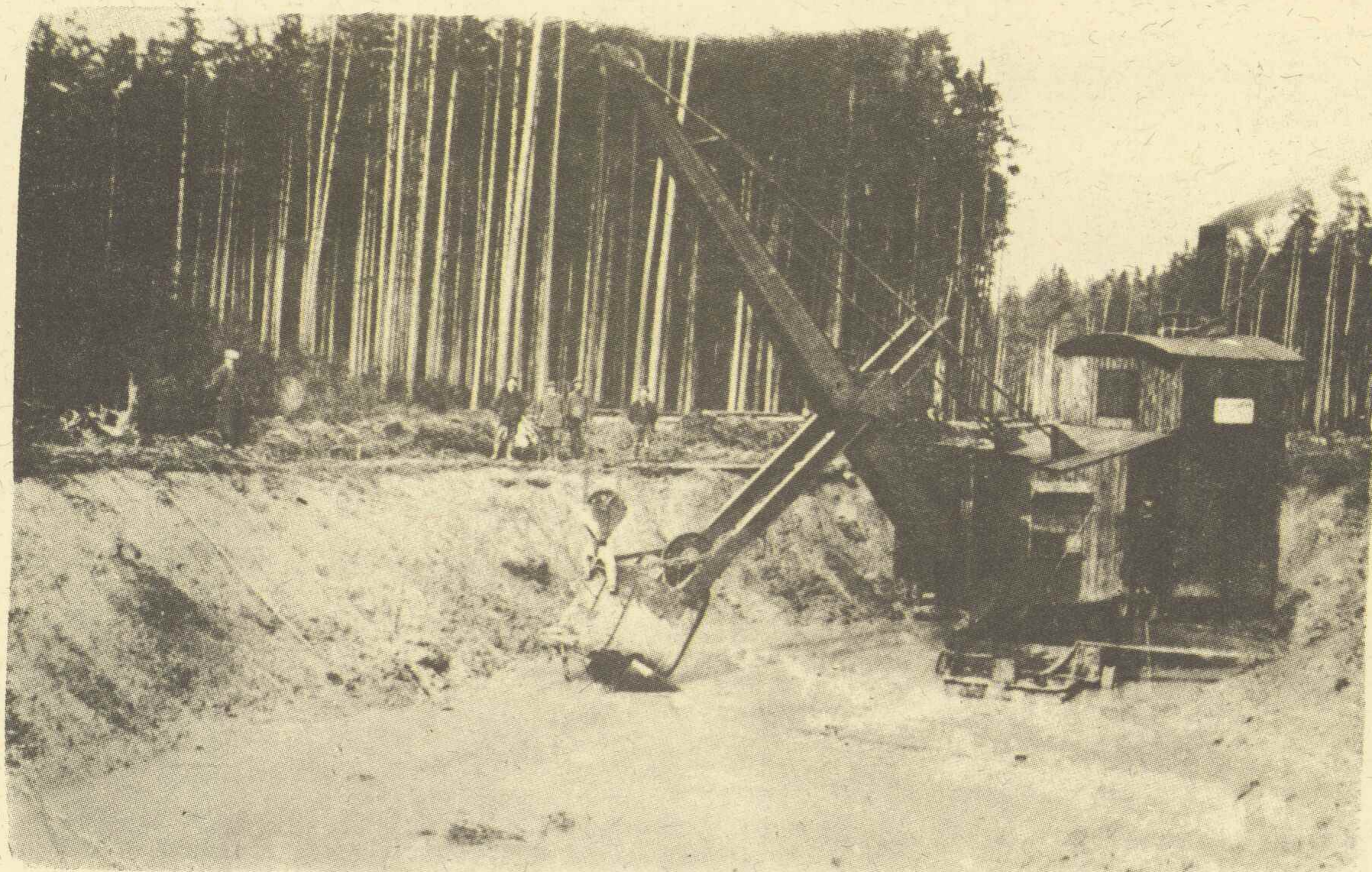
Grupa emigrantów polskich wyjeżdżających do Francji. Lata dwudzieste XX w.
Nad. ANTONI KUC z Czeladzi
Wyróżnienie

Pracownicy biura technicznego w hucie „Milowice” w Sosnowcu, 1925 r.
Nad. JAROSŁAW KUŚMIDER z Dzierżoniowa
Nagroda b. Ministra Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego.

Biedaszyby na Górnym Śląsku w latach trzydziestych.
Nad. ZYGMUNT OLSZEWSKI z Krakowa
Nagroda b. Ministra Górnictwa.

Budowa magistrali węglowej Śląsk - Gdynia
w latach 1927-1931.

Nad. MARTA KRUSNY ze Studzianki,
województwo katowickie
Nagroda Ministra Komunikacji

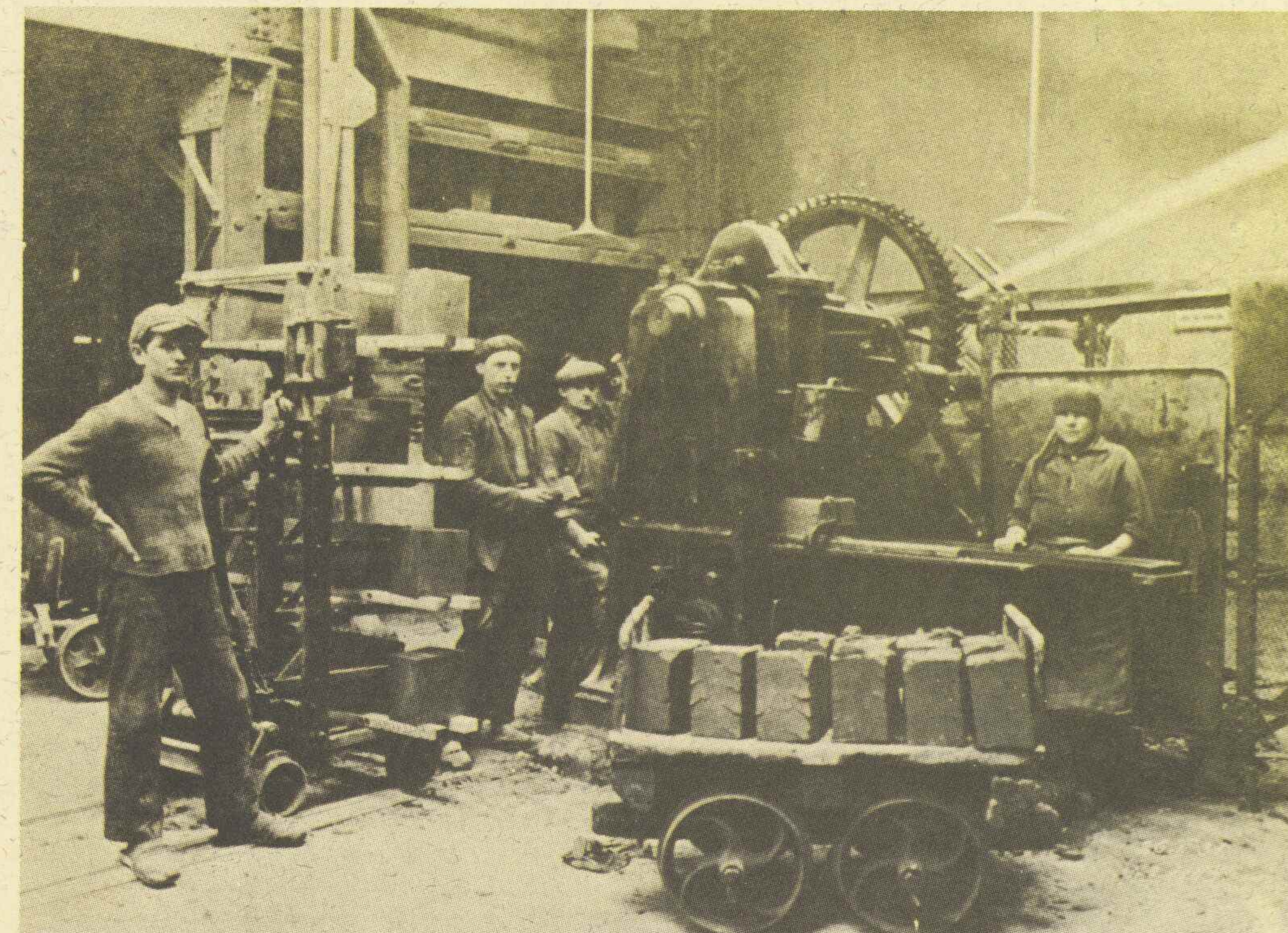

Pracownicy Kopalni
„Halina”
4 X 1929

Pracownicy kopalni „Halina”
w Jaśkowicach w ówczesnym
powiecie tyskim w 1929 r.
Nad. ANNA PŁASKOTA z
Sosnowca
Nagroda Wojewody Katowic-
kiego

Formierze w Zakładach Hut-
nicznych Giesche S.A. w Szop-
ienicach przy obsłudze prasy
do formowania kształtek z
wyrobów szamotowych w
1931 r.

Nad. IZBA TRADYCJI HUT-
NICZEJ HUTY METALI
NIEŻELAZNYCH „SZOPIE-
NICE” w KATOWICACH
Nagroda Zarządu Głównego
Stowarzyszenia Inżynierów i
Techników w Katowicach

OSOBY, KTÓRE WZIĘŁY UDZIAŁ W KONKURSIE

A

LESZEK ADAMCZYK • ELŻBIETA ADAMCZYK-TECZA • BARBARA ADAMEK • BOŻENA AFFELDT
ZDZISŁAW AMANOWICZ • ALEKSANDER AMBROSOWICZ • ZOFIA ANDRZEJEWSKA • ZOFIA ANIELSKA
MAREK ANTAS • WALDEMAR ANTCZAK • KRZYSZTOF ARBASZEWSKI • MARIA ARCISZEWSKA • STEFAN ARSKI
KAZIMIERA ATAMAŃCZUK • EUGENIUSZ ATLAS • ANIELA AUGUSTYNIAK

B

TADEUSZ BABIARZ • JÓZEF BACIŃSKI • RYSZARD BADAWIKA • JANINA BAŁTAROWICZ • LEOKADIA BANASIAK
WALDEMAR BANASIK • CECYLIA BANZUL • JÓZEF BAŃKA • WŁADYSŁAW BARAN • BOLESŁAW BARANIECKI
MARIA BARANOWSKA-KASPSZAK • KAZIMIERZ BARTCZAK • AMELIA BARTOSIEWICZ • WŁADYSŁAW BARTOSIK
GERTRUDA BASIŃSKA • BARBARA BAYKOWSKA • STEFANIA BAZA • JERZY BAZAK • BRONISŁAW BĄK
BARBARA BEJKOWSKA • MARIAN BELA • LAURA BELOWSKA • APOLONIA BENEDA • STEFAN BERNADEK
TADEUSZ BIAŁAS • MARIA BIELAS • APOLONIA BIELICKA • MONIKA BIENIARZ • DANUTA BIESZCZAD
ZBISŁAWA BIRKHOŁC • TADEUSZ BIZERSKI • BOLESŁAW BŁASZCZYK • HELENA BŁAŻEWICZ • WANDA BOBOWSKA
HENRYK BOBROWICZ • WIKTOR BONK • DAMIAN BOROŃ • IGOR BOROŃ • JANINA BOROŃ
JOANNA BOROWICZ • TADEUSZ BOROWICZ • REGINA BOROWIEC • CZESŁAW BORSKI • WACŁAW BORYS
LIRA BORZUCKA • WŁADYSŁAW BRACHANEK • JERZY BRATKOWSKI • JANINA BRAUN • EWA BROCKA-SUSKA
BOLESŁAW BRODNIEWSKI • TADEUSZ BRODZIAK • KAZIMIERZ BRZEZIŃSKI • LEON BRZEZIŃSKI
LEOKADIA BRZOWSKA • BENIAMIN BUBIK • ALFREDA BUCHAŁOW • JANINA BUCZKIEWICZ • JÓZEF BUDZIAK
KRYSTYNA BUJARSKA • STANISŁAW BYNIASZEWSKI • DANUTA BYTOMSKA

C

JAN CAŁKA • ANDRZEJ B. CEDZYŃSKI • WIKTOR CELISZCZEW • WANDA CERANKA • JAN CHMIEL
STANISŁAW CHMIELARSKI • ANDRZEJ CHOJNOWSKI • BERNARD CHOLASZCZYŃKI • HALINA CHOMICZ-MARKOWA
JAN CHROBAK • HELENA CHROBOK • KAZIMIERZ CIECHANOWICZ • STANISŁAWA CIELICZKO • ELŻBIETA CIEPICHAŁ
MARTA CIERPKA • REGINA CIEŚLAK • WOJCIEK CIEŚLIK • MICHAŁ CIEŚLUK • MAREK CIUK
JOANNA CWOJDZIŃSKA • JACEK CYBULSKI • ANDRZEJ CZAJKOWSKI • IRENA CZAPLA
BARBARA CZAPLIŃSKA-GUNARIS • ALFRED CZARNECKI • MIECZYSLAW CZARNECKI • JÓZEF CZECH
WALERIA CZECH • RENATA CZECHUGA • IZABELA CZEKAJŁO-SZAFARSKA • JAN CZEMPAS • MARIA CZEPIEL
ANDRZEJ CZERNEK • KRYSTYNA CZUBAK • JAN CZUPER • ZDZISŁAW CZUREK • GRACJANA CZYNSZ • JÓZEF CZYŻ

D

BRONISŁAWA DANIEL • ALEKSANDRA DANIEL • ZBIGNIEW DARACZ • KRZYSZTOF DĄBROWSKI
MIROSLAW DĄBROWSKI • TADEUSZ DECOWSKI • CECYLIA DEMBSKA • JERZY DEMKÓW • LUBOMIRA DĘBSKA
MODEST DŁUGOSZ • MARIA K. DŁUTOWSKA • MIECZYSLAW DOBROWOLSKI • ANTONINA DOLATA
STANISŁAW DOLATA • JERZY DOLECKI • EDMUND DOLIŃSKI • WIESŁAW DOMAGAŁA • KRZYSZTOF DOMAŁOŃZEK
LEOKADIA DOMINIK • BARBARA DOROSZEWSKA • JANINA DRANCZEWSKA • FRANCISZEK DROZDOWSKI
ZOFIA DRYBKOWA • DANUTA DRZAZGA • WIESŁAW DURAJCZYK • JANUSZ DYMIŃSKI • BERNADETA DZIEDZIECH
FRANCISZEK DZIERLA • WALERIAN DZIUBEK

E

MARIANNA EILMES • WITOLD ENGLENDER

F

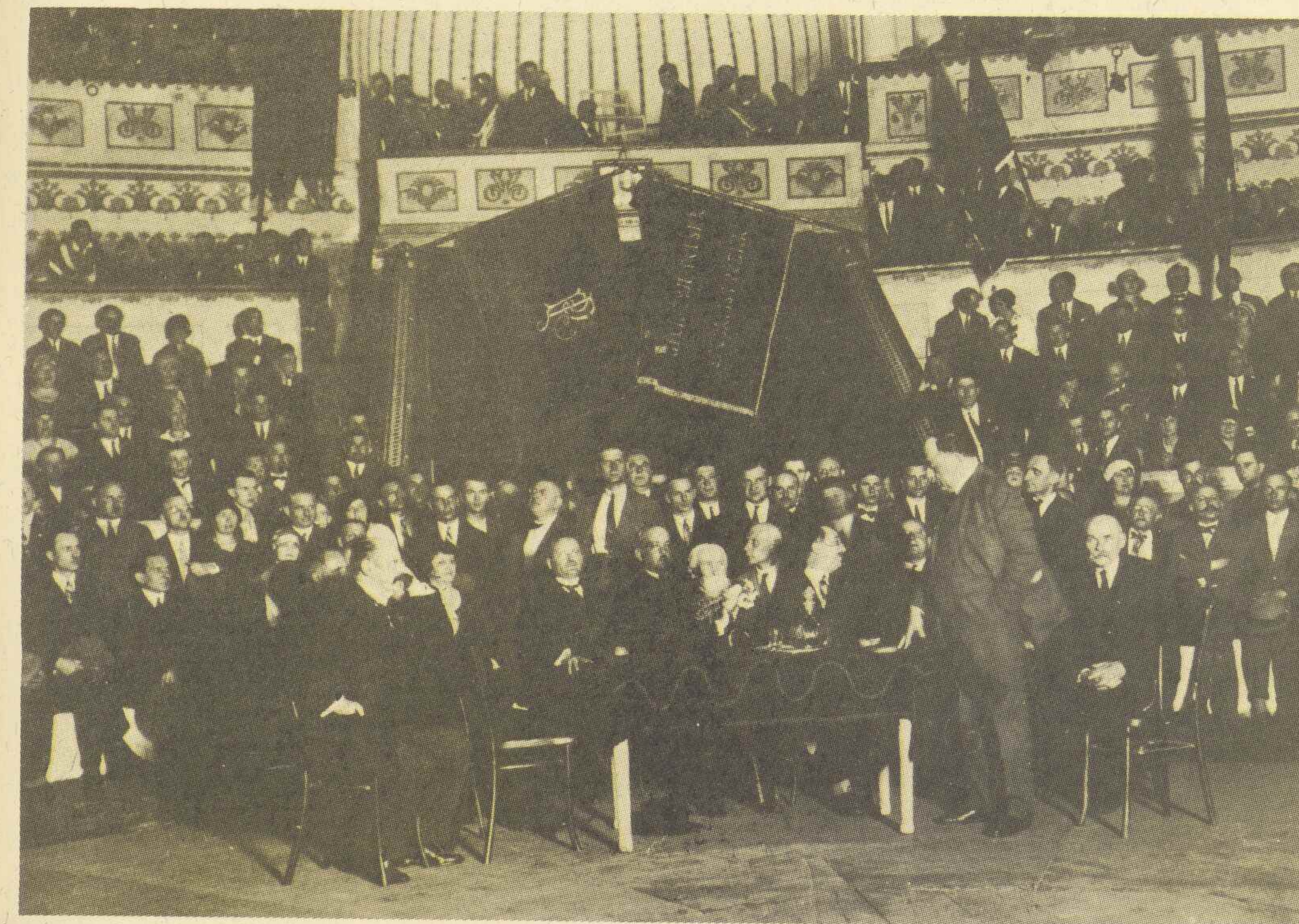
ANNA FALKENBERG-BAŚKO • KRYSTYNA FARA • FRANCISZEK FILIPCZAK • STANISŁAW FILIPIAK • STEFAN FIREK
WANDA FRANCAK • KRYSTYNA FRANKIEWICZ • RAFAŁ FRĄCKOWIAK • DANUTA FRONIA

G

JÓZEFA GABRYLUK • TADEUSZ GADOMSKI • STANISŁAW GAJDA • BOGUSŁAWA GAJEK • LIDIA GAŁĄZOWSKA
ARKADIUSZ GAŁUSZKA • STANISŁAW GARBOWSKI • KRYSTYNA GARWOLIŃSKA-BŁASZCZYKOWA
STANISŁAW GAWELEK • STANISŁAW GDULA • IRENA GEBLER • MAREK GĘBSKI • MACIEJ GIBAS • EWA GIEDZIUN
ZDZISŁAW GIERUSZCZAK • KRYSTYNA GISKA • JÓZEF Z. GLOGOWSKI • ROMAN GŁOWIŃSKI • TERESA GŁUSZAK
MIECZYSLAW GNIEJSZCZAK • ANTONI GODLEWSKI • JAN GOLCZYK • GENOWEFA GOŁDA • JERZY GOŁĘBIEWSKI
EDWARD GORYCZKA • WALDEMAR GORZAŁKA • TERESA GOS • BOGDAN GOŚCINIĄK • WITOLD GÓRA
MARIAN GÓRECKI • TADEUSZ GÓRKIEWICZ • JAROSŁAW GÓRNIĄK • ADAM GÓRNY • JAN GRABIŃSKI
KRYSTYNA GRABOŚ • TADEUSZ GRADOMSKI • GERTRUDA GRALLA • LECH GREGOROWICZ • CZESŁAW GROCHAL
ADOLF GROCHOWSKI • ANTONI GRONZIO • WIKTORIA GRUSZCZYŃSKA • JÓZEF GRYSZKIEWICZ
ROMUALDA GRZANKA • ZDZISŁAW GRZEDNICKI • JAN GRZESIŃSKI • TADEUSZ GRZESZCZAK
MARIANNA GRZEŚKIEWICZ • EDMUND GRZEŚKOWIAK • MARIA GRZEŚKOWIAK • ROMUALDA GRZYBOWSKA
CZESŁAW GUIT

Jubileusz Związku Robotników Budowlanych w Lublinie w 1933 r.
Nad. TADEUSZ WOLIŃSKI z Lublina
Nagroda Ministra Budownictwa

Prawdopodobnie XXIII Kongres Polskiej Partii Socjalistycznej w Warszawie w lutym 1934 r. Za stołem prezydialnym siedzi Bolesław Limanowski. Zdjęcie z kolekcji łódzkiego działacza socjalistycznego Antoniego Szczerkowskiego (1881-1960) nadesłała jego bratanica KAROLINA SKOWRONOWA z Sosnowca Nagroda Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie.

Amatorska orkiestra związku zawodowego tramwajarzy we Lwowie w 1935 r.
Nad. FRANCISZEK SZPU-LARKIEWICZ z Gliwic
Nagroda Ministra Komunikacji za kolekcję zdjęć obrazujących działalność klasowych związków zawodowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego we Lwowie.

Strajk okupacyjnych robotników zatrudnionych przy budowie dróg w Libiążu prowadzonych przez władze powiatowe z funduszu dla bezrobotnych. 15 czerwca 1935 r.
Fot. Jan Korpala
Nad. STANISŁAW PAWELA z Libiąża. Identyczne zdjęcie nadesłał FRANCISZEK KANIBÓRKA z Libiąża
Nagrody Polskiego Towarzystwa Historycznego

H

DANUTA HADLER • HENRYKA HADUCH • STANISŁAW HAJDUGA • EMILIA HAMALA • JÓZEF HANZEL
WŁADYSŁAWA HEINZ • LEON HELWICH • ALEKSANDRA HERCHOLD • ANNA HIBNER • WŁADYSŁAW HILAROWICZ
MARIAN HORODYŃSKI • MARIANNE HÖBBEL

I

ZOFIA IGNATIUK-RUTKOWSKA • MARIA IWANISZYN • EUGENIUSZ IWAŃCZUK

J

FLORENTYNA JACHEMCZYK • STANISŁAWA JACOŃ • RYSZARD JAGLARZ • JAN JAKIEŁA • CECYLIA JAKUBOWSKA
ALEKSANDER JAKUBOWSKI • STANISŁAW JAKUBOWSKI • ZOFIA JAKUBUS • STANISŁAWA JAMROŃ • STEFAN JAN
WANDA JANIĄK • KAZIMIERA JANIK • ALEKSANDER JANKIELEWICZ • GINTER JANOSZ • EDWARD JANTA
BOGUMIŁA JARMUŁ • ANNA JAROCH • GENOWEFA JASIŃSKA • GENOWEFA JASTRZĘBSKA • ŁUCJA JASTRZEMBSKA
ALICJA JASZCZUK • JERZY JATCZYŃSKI • ANTONI JELONEK • JANUSZ JĘCKA • ADAM JĘDRZEJKIEWICZ
KAROL JONCA • ERWIN JONSZTA • MARIA JÓZEFOWSKA • HELENA JÖRGEN-KOWAL • MARIA JUDZEWICZ

K

BOŻENA KABAŁA • TERESA KABAŁA • HALINA KABZIŃSKA • DARIUSZ KACHEL • IRENEUSZ KACZANOWICZ
ZOFIA KACZKOWSKA • BARBARA KACZMAREK • ELŻBIETA KACZMAREK
KALISKIE ZAKŁADY KONCENTRATÓW SPOŻYWCZYCH • ALEKSANDRA KAŁUZIŃSKA • ZOFIA KAMIŃSKA
BRONISŁAW KANCLERZ • BARBARA KANIA-KANIOWSKA • FRANCISZEK KANIABURKA • HELENA KAPITOŃSKA
MARIAN KARCZEWSKI • EUGENIUSZ KARDASZ • STANISŁAW KARPIŃSKI • JANINA KARYŚ • URSZULA KASPRZAK
BOGUSŁAW KASPRZYK • JÓZEF KAWALER • ZENON KAŻMIERCZAK • HELENA KELLER • LUDWIK KĘDZIERSKI
STANISŁAW KĘDZIERSKI • REGINA KIJAS • ALOJZY KISTOWSKI • LUCJAN KISZCZYŃSKI • FRANCISZEK KLEMPA
FRANCISZEK KLINKIEWICZ • ZENON KLINOT • ANNA KLUCZENKO • RYSZARD KŁOS • DANUTA KŁOSOWSKA
ZBIGNIEW KNAP • ZDZISŁAW KNAPPIK • ALEKSANDER KNIOŁA • GERARD KNOFF • BOGUMIŁ KNOPKIEWICZ
MAŁGORZATA I ANDRZEJ KOBYLŃSCY • JERZY KOBYLECKI • ZBIGNIEW KOBYLECKI • JAN KOGUT
EDMUND KOLANKIEWICZ • JAN KOLANO • MICHAŁ KOLARCZYK
KOŁO ZAKŁADOWE SITP SPOŻ. ZAKŁADY MIĘSNE INOWROCŁAW • MARIA KOŁULECKA • BERNARD KONARSKI
HENRYK KONSEK • ZOFIA KONTNA • JÓZEF KOPER • KAZIMIERZ KOPICA • KORCZAK • KAZIMIERZ KORPOWSKA
STANISŁAWA EWA KOSAL • ANDRZEJ KOSIBA • STEFAN KOSICKI • ANDRZEJ KOSIN • TERESA KOSZEWSKA
WACŁAW KOSZOWSKI • ADAM KOŚMIDER • MAŁGORZATA KOT • JERZY KOTARSKI • JERZY KOTAS
BOGDAN KOTLAREK • MARIA KOTYLE • URSZULA KOWAL • STEFANIA KOWALSKA • HENRYK KOWALSKI
LEOPOLD KOWALSKI • MAREK KOWOL • LEOKADIA KOZAK • GENOWEFA KOZAKIEWICZ • M. KOZAKIEWICZ
KAROL KOZIK • MARIA KOZŁOWICZ • HELENA KOZŁOWSKA, WARSZAWA • HELENA KOZŁOWSKA, ŚWINOUJŚCIE
LIDIA KOZŁOWSKA • ZOFIA KOZŁOWSKA • FRANCISZEK KOZŁOWSKI • LEON KOZOK • LEON KRAUSE
WASYL KRAWCZONEK • KAZIMIERZ KRAWIARZ • ZOFIA KRAWIEC • ANDRZEJ KRECZMER • LUCJAN KRESZCZYŃSKI
JADWIGA KRĘŻELEWSKA • MARTA KROSNY • WŁADYSŁAWA KRÓLICZEK • BARBARA KRÓLIKOWSKA
ANDRZEJ KRUK • ANNA KRUK • ZBIGNIEW KRUSZEWSKI • WIESŁAW KRYGIER • AGNIESZKA KRYSIAK
KATARZYNA KRYSZEK • STANISŁAW KRYSZTAŁOWICZ • JOANNA KRYZA • RUFIN KRZEPINA
AGNIESZKA KRZEKOWSKA • STELLA KRZYKANOWSKA • EWA KRZYMIŃSKA • HENRYK KRZYNÓWEK
FRANCISZEK KRZYŻ • HENRYK KUBACKI • WANDA KUBERSKA-DULSKA • JADWIGA KUBIAK, ZGIERZ
JADWIGA KUBIAK, POZNAŃ • WANDA KUBIK • ANTONI KUC • DANUTA KUC • ELEONORA KUCEJKO
ELŻBIETA KUCHAREK • FRANCISZEK KUFEL • JADWIGA KUJAWA • KAZIMIERA KULA • HALINA KUNIC
ZOFIA KURBEL • ANNA KUROWSKA • JAROSŁAW KUŚMIDER • BRONISŁAWA KUT • HELENA KUTNIK
STEFAN KUZDZIAŁ • JAROSŁAW KWIATKOWSKI • ZBIGNIEW KWIATKOWSKI • MARIA KWIECIŃSKA

L

TADEUSZ LACH • KRYSZYNA LACHOWSKA • ZOFIA LANDWIJT • MIECZYSLAW LANKOSZ • CZESŁAW LASKOWSKI
MARIA LECLERC-WEISMAN • NICOLE LEGIĘĆ • BOLESŁAW LENART • CZESŁAW LEPCZYŃSKI • HELENA LEŚNIAK
KRYSZTOF LEŃNIAK • MIROSLAW LESZCZAK • IWONA LEWANDOWSKA • BOGUMIŁ LEWANDOWSKI
LESZEK LEWIŃSKI • HELENA LICHOTA • BARBARA LIPKA • TADEUSZ LIPOWSKI • WŁODZIMIERA LUBOWICZ
ZDZISŁAW LUTYŃSKI

Ł

FABIAN ŁAGAN • ELŻBIETA ŁANDA-SROCZYŃSKA • ZYGMUNT ŁASZKIEWICZ • WANDA ŁAŁA • LUCJAN ŁEPKOWSKI
WOJCIECH ŁĘCKI • ZBIGNIEW ŁOBOS • ANIELA ŁUCZAK • URSZULA ŁUCZYSZYN • PELAGIA ŁUKASIK
JACEK ŁUKOWICZ • IRENA ŁYSY

Murarze na budowie w Lublinie w 1937 r.
Nad. JERZY DOLECKI z Radomia
Nagroda Ministra Budownictwa

Jan Koniarski, dawniej mistrz w przędzalni jutowej w fabryce „Stradom” w Częstochowie wraz z synami, których wykształcił w tym samym zawodzie. Zdjęcie wykonano w Częstochowie w 1937 r.
Nad. MAREK CIUK z Częstochowy
Nagroda b. Ministra Przemysłu Chemicznego i Lekkiego za kolekcję zdjęć wielopokoleniowej rodziny przędzalników i włóknarzy.

M

STANISŁAW MACHNIK • ZOFIA MACIĄG • DANUTA MACIEJEWSKA • HANNA MACIEJEWSKA
FRANCISZEK MACIEJEWSKI • BERNARD MAĆKOWIAK • GENOWEFA MADEJ • MAŁGORZATA MADEJ
ZDZISŁAW MAJCHERKIEWICZ • MARIA MAJEROWICZ • ANNA MAJEWSKA • NADIEŻDA MAJOR • TADEUSZ MAJSTER
STEFANIA MAKSYMOWICZ • ANTONI MALAKA • LIDIA MALAŃSKA • HIPOLIT MALEC • WŁADYSŁAWA MALICKA
JOLANTA MAŁECKA • BOGUMIŁA MANIA • ANIELA MARCOL • HALINA MARCZUK • MAREK MARIAŃSKI
MIECZYŚLAW MARKIEWICZ • MIROŚLAWA MARUCKA • JADWIGA MAŚLANKA • JÓZEF MAŚLIŃSKI • JANUSZ MAŚNIK
HALINA MATEJCZUK • BARBARA MATUSIK • WANDA MATUSZEWSKA • WALTER MATYSIOK • JANUSZ MAZURKIEWICZ
WITOLD MESJASZ • BOLESŁAW MICHALIK • KAZIMIERA MICHALSKA • HENRYK MICHALSKI • JÓZEF MICHALSKI
KAZIMIERA MICHAŁOWSKA • LEON MICHNIEWICZ • HALINA MICHON • JADWIGA MICKIEWICZ • STEFANIA MICOR
FELIKS MIEDZIŃSKI • ROBERT MIEDZIŃSKI • EUGENIUSZ MIELCAREK • EDMUND MIELCZAREK
KAZIMIERZ MIETELSKI • CZ. ZB. MIKOŁAJCZAK • LESZEK MIKUŁA • JADWIGA MILEWSKA • KLEMENS MILLER
MARIA MIŁEK • JAROSŁAW MIODUSZEWSKI • ALICJA MIROWSKA-RYBARKIEWICZ • MARIAN MISZCZYŃSKI
APOLONIA MŁODAWSKA • BOŻENA MŁODAWSKA • JERZY MÖCK • ANNA MROZEK • WACŁAW MROZIŃSKI
IRENA MROZOWSKA • JAN MRÓWCZYŃSKI • JADWIGA MRÓZ • JAROSŁAW MRÓZ • TADEUSZ MUCHA
WOJCIECH MUSIELAK • MARIA MUSZYCKA • MARIAN MYNTEL • KRYSZYNA MYSŁOWSKA • ZYGMUNT MYŚLIWIEC

N

ALICJA NABIAŁEK • KAZIMIERZ NAPIERACZ • TERESA NEUMAN • ELŻBIETA NIEDBAŁKA • ANDRZEJ NIEJADLIK
JANINA NIEMIEC • HALINA NIEPANOWA • DOMINIKA NIERADKIEWICZ • ANDRZEJ NIEUWAŻNY
ANDRZEJ NIEWIADOMSKI • LUCYNA NITSCHKE • STANISŁAW NIZIOŁEK • ALBIN NOSEWICZ • STANISŁAW NOSZKA
ALFREDA NOWACKA • HENRYK NOWACZYK • EDMUND NOWAK • EUGENIUSZ NOWAK • JACEK NOWAK
JANUSZ NOWAK • KAZIMIERZ NOWAK • BERNARD NOWAKOWSKI • MAREK NOWAKOWSKI • TERESA NOWICKA
MARIAN NOWICKI • RÓŻA NOWORYTA • MARIA NYCZ

O

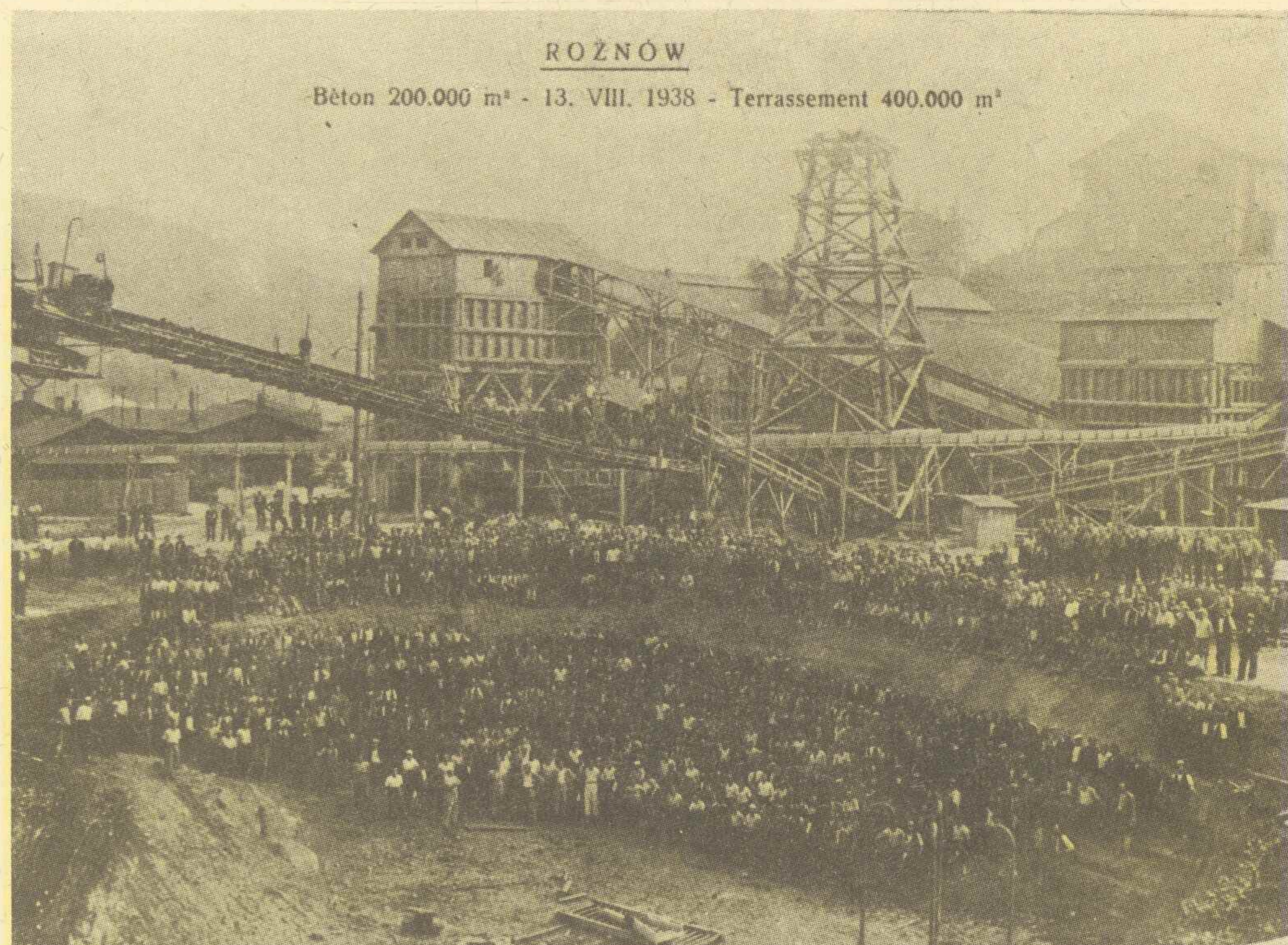
ZYGMUNT OBIESŁO • JERZY OCHMAŃSKI • ZBIGNIEW OCHMAŃSKI • BOLESŁAW OGORZAŁEK • HALINA OKARMUS
HELENA OKOŃ • STANISŁAW OKRÓJ • MAREK OLCZAK • NATALIA OLEJNIK • STANISŁAW OLESEK • RENATA OLEŚKO
LUDMIŁA OLSZEWSKA • EDMUND OLSZEWSKI • ZYGMUNT OLSZEWSKI • KAZIMIERA OPOLSKA • TADEUSZ ORDYŃSKI
BOŻENA ORŁOWSKA • EUGENIA OSIADACZ • JERZY OSMENDA • KATARZYNA OSTROWSKA • HELENA OWCZAREK

P

STANISŁAW PABICH • ANDRZEJ PACHNIEWICZ • ZOFIA PAŁUCKA • WOJCIECH PANEK • HALINA PANKOWICZ
JANINA PASIEŃSKA • BOGUSŁAWA PASZFIL • ZDZISŁAWA PASZTAK • WALTER PATER • JERZY PATON
TADEUSZ PAUL • JANINA PAWCIEK • STANISŁAW PAWELA • ZOFIA PAWEŁEK • GRZEGORZ PAWLAK
JANINA PAWLAK • ANNA PAWŁOWSKA • ALEKSANDER PAWŁOWSKI • FELIKS PAWŁOWSKI • ZDZISŁAW PAWŁOWSKI
JANINA PEŁKOWSKA • TERESA PENDYK • ZBIGNIEW PENKALSKI • WOJCIECH PEPLIŃSKI • MIROŚLAWA PERKA
IRENA PERZYŃSKA • EMILIA PIASTOWSKA • JAN PIĄTKOWSKI • HELENA PIECHA • ZENON PIEKAREK
WANDA PIENIAK • JULIAN PIETKUN • ANNA PIETRZAK • EWA PILNA • ZENOBIA PIOTROWSKA
ANDRZEJ PIOTROWSKI • JANINA PIÓRKOWSKA • JULIA PIROTTE • STANISŁAW PISZCZAŁA • MAŁGORZATA PISZCZEK
MIROŚLAW PIWECKI • ANNA PLASKOTA • MARIA PLISZCZYŃSKA-TABORYSKA • JERZY PLUTA • MARIAN PŁOSKI
ARKADIUSZ PŁOTNICKI • MARIA PODBIAŁOWA • WERONIKA PODGÓRSKA • HENRYK PODSIADŁO
HENRYK PODSIADŁY • JERZY POLACZEK • KRYSZYNA POLITOWSKA • KAZIMIERA POPŁAWSKA • JAN POPOW
JOANNA PORUCZNIK • BERNARD POSTAWKA • GRZEGORZ POZNAŃSKI • HELENA PÓŻNIAK • FRANCISZEK PRACZYK
GENOWEFA PRUCIAK • GENOWEFA PRUNKOWSKA • KATARZYNA PRUSZYDŁO • MARTYNA PRUSZYDŁO
JANINA PRYPCHAN • FRYDERYKA PRZEWOŹNIK • ANDRZEJ PRZYBYLSKI • DANUTA PRZYBYSZ
BRONISŁAW PRZYKUCKI • MIECZYŚLAW PRZYMUSZAŁA • ANNA PRZYTARSKA • HALINA PTACA
CZESŁAW PTASZYŃSKI • JANINA PUKAS • STANISŁAW PULIK • WŁADYSŁAW PULS • JANINA PUŁA
ANDRZEJ PUŁAWSKI • JANINA PUNT • MAKSYMILIAN PUSTÓWKA • CZESŁAW PUTYRA • ZYGMUNT PYDZIK
MIROŚLAWA PYRKOSZ

R

ŚWIETLIK RADZIWIŁ • HENRYK RAN • ANNA RASZKA • JÓZEF RASZYK • WIKTORIA RATAJCZUK
MICHAŁ REGA • ILONA REINHOLD • PAWEŁ REJMER • ALEKSANDER RĘBALSKI • GRZEGORZ ROGOWSKI
JERZY ROGOWSKI • ALEKSANDER ROLNIK • ANDRZEJ ROPELEWSKI • LONGIN ROSIKOŃ • LUCJAN ROSIKOŃ
Z. ROSIŃSKI • WŁODZIMIERZ ROSOWSKI • IRENA ROST • ANTONI RUS • JÓZEF RUS • HELENA RUSEK
WŁADYSŁAW RYŚ

Uroczyste zakończenie budowy elektrowni w Rożnowie w 1938 r.
Nad. STANISŁAW SKURNÓG z Krakowa
Wyróżnienie

Amatorskie zdjęcie rodziny murarza warszawskiego zrobione w 1939 r. na majówce w Zielone Świąta w Młocinach pod Warszawą. „W dwudziestym roku ojciec mój wrócił z Rosji do kraju, do Warszawy z całą rodziną (...) budował Sądy na Lesznie, dzisiejszy gmach „Ekspresu Wieczorne-go” w Alejach, Dworzec Główny i in.”
Nad. ZYGMUNT OBIEŚŁO z Ursusa
Nagroda Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budowlanych

S

JAN SAMELCZAK • URSZULA SAMPOLIŃSKA • MARIA SANETRA • WOJCIECH SANOCKI • FELIKS SARBEK
 MARIAN SATERNUS • KRZYSZTOF SAWICKI • KRYSZYNA SAWICZ • KAZIMIERA SAWIN • DANUTA SAWNOR
 ZDZIŚLAW SCHUBERT • KAZIMIERZ SEKO • STEFANIA SEPERTOWA • URSZULA SIEDLEWSKA • EWA SIEMEK
 ANDRZEJ SIEMIŃSKI • ZBIGNIEW SIENIAWSKI • ZBIGNIEW SIERAKOWSKI • KAZIMIERZ SIERBIŃSKI
 IŁONA SIGMUNDZIK • APOLONIA SIKORSKA • RYSZARD SIUDALSKI • WERONIKA SIWAK • KRYSZYNA SKARBECKA
 SZYMON SKAREWICZ • TADEUSZ SKIBNIEWSKI • JANINA SKIERNIEWSKA • KAROLINA SKOWRONOWA
 STANISŁAWA SKRABA • ERNESTYNA SKROCH • TEODORA SKRZYDLEWSKA • PIOTR SKUPIEWSKI
 STANISŁAW SKURNÓG • LONGIN SŁAWIŃSKI • STANISŁAW SMURZYŃSKI • WOJCIECH SOBCZAK
 EDMUND SOBCZYK • MARIA SOBKOVIK • WANDA SOBÓTKA • ALBIN SOKOŁOWSKI • BARBARA SOKÓŁ
 JANINA SOTEL • STEFANIA SPYCHALSKA • JERZY SPYCHAŁA • MARIA STABLEWSKA • MIROŚLAWA STACHERSKA
 JADWIGA STACHOWIAK • DANIELA STAFIJOŃSKA • ANNA STANEK • ANDRZEJ STANKIEWICZ • MARIAN STARZEWSKI
 WANDA STASZAK • IRENA STASZCZUK • WŁADYSŁAW STEFANOFF • EUGENIUSZ STEIN • STEFAN STELMACHOWICZ
 STANISŁAW STĘPIEŃ • STANISŁAW STĘŻYCKI • JANINA STOKSIK • BOŻENA STOŁYHWO
 SIŁTPI, KOŁO PRZY HUCIE METALI NIEŻELAZNYCH „SZOPIENICE” • JAROSŁAW STREJCZEK • ANDRZEJ STREK
 TADEUSZ STRYJEWSKI • TERESA STRZELECKA • TADEUSZ STUDZIANNY • JAN SUCHOWICZ • ŁUCJA SULA
 WŁODZIMIERZ SULIKOWSKI • STEFANIA SURMIK • JADWIGA SWARYSZEWSKA • MARIA I MACIEJ SWATKO
 ELIZA SWOBODA • MARIUSZ SYLWESTRZAK • GRAŻYNA SYNOWIEC • FRANCISZEK SZAREK • A. SZATROWICZ
 MARIA SZATYŃSKA • WERONIKA SZCZEPANEK • JAN SZCZERBIŃSKI • ZENONA SZCZUKOCKA • LUDWIK SZCZYRBA
 TADEUSZ SZKARADNIK • MAŁGORZATA SZKODA • M. SZKUDLIŃSKI • ANDRZEJ SZLEZYNGIER
 STANISŁAWA SZOSTAK • FRANCISZEK SZPULARKIEWICZ • MARIUSZ SZRAMEL • BARBARA SZUBERT
 HELENA SZUBERT • JERZY SZUKALSKI • JÓZEF SZULGA • RENATA SZULIK • MIROŚLAWA SZUMNARSKA
 JANINA SZUMSKA • K. SZUMSKA • JULIAN SZYBIŃSKI • JAN SZYDŁOWSKI • BOLESŁAW SZYGUŁA
 KRYSZYNA SZYMANIAK • KAZIMIERZ SZYMAŃDA • HELENA SZYMAŃSKA • JAN SZYMAŃSKI
 RYSZARD SZYMAŃSKI • ALEKSANDRA SZYMURA • MARIA SZYMYŚLIKOWA

Ś

KRYSZYNA ŚLIWIŃSKA • JAN ŚLIWIŃSKI • WANDA ŚLOSARSKA • JACEK ŚMIEJAN • JOLANTA ŚNITKO
 ROMAN ŚWIERZEWSKI • ANIELA ŚWITAŁA

T

MARIA TALARKIEWICZ • ANNA TAŃSKA • KORDIAN TARASIEWICZ • TERESA TARASZKIEWICZ
 ANDRZEJ TEODORCZUK • ROMAN TKACZ • ANNA TKACZUK • MARIA TOKARSKA-HARC • OTOKAR TOMAN
 KAZIMIERZ TOMASZEWSKI • STANISŁAW TOMCZAK • NINA TOPCZEWSKA • STANISŁAW TORBAŃSKI
 ZYGMUNT TORKA • HALINA TRACZYK • JANINA TREJBSZA • JÓZEF TROICKI • MARIA TROJANOWSKA
 WIESŁAWA TRUNRZYŃSKA • STANISŁAWA TRZCIŃSKA • JAN TUMIDAJEWICZ • HELENA TYC
 ANDRZEJ TYMIŃSKI • IRENA TYSZKIEWICZ

U

JAN ULFIK • HALINA URBANIAK • JADWIGA URBAŃSKA • FRANCISZEK URBAŃSKI • ANNA URLICH

W

LECH WABICH • STANISŁAW WAGNER • MIECZYŚLAW WAJDZIK • STEFAN WALCZAK • ZYGMUNT WALCZAK
 WANDA WALTMAN • FRANCISZEK WARZECHA • K. WASILEWSKI • JAN WASIKIEWICZ • MARIA WAWRZYŃSKI
 MARIA WEIDEMAN • MARIA WENCEK • ZYGMUNT WERNER • JAN WESELIK • MARIA WESOŁOWSKA-SZYSZ
 JERZY WIDERSKI • LECH WIDLARZ • BARBARA WIECZOREK • IRENA WIERZBICKA • MARIA WIERZBICKA
 MARIAN WIERZBICKI • STANISŁAW WIERZBICKI • DANUTA WIERZBIENIEC • STANISŁAW WIERZBIŃSKI
 WINCENTY WILKIEWICZ • TERESA WINIARCZYK • MARIA WINIECKA • KRYSZYNA WISZNIEWSKA
 JADWIGA WIŚNIEWSKA • KAZIMIERA WIŚNIEWSKA-RUTKOWSKA • ALDONA WIT • IRENA WITKOWSKA
 STANISŁAW WITKOWSKI • RYSZARD WLAŻŁAK • BOLESŁAW WŁODARCZYK • JANINA WŁODARCZYK
 MONIKA WŁODARCZYK • JÓZEF WODARZ • ALICJA WOJCIECHOWSKA • ZOFIA WOJDAK • JERZY WOJNAROWICZ
 IRENA WOJSIAT • HENRYK WOJTAKIEWICZ • ALEKSANDRA WOJTCZAK • STANISŁAW WOJTYRA
 TADEUSZ WOLIŃSKI • BOŻENNA WOŁNIAK • GENOWEFA WOROSZYŁO • BARBARA WOŹNIAK • CZESŁAW WOŹNIAK
 HALINA WOŹNIAK • MIECZYŚLAW WOŹNIAK • KAZIMIERZ WOŹNICKI • ANDRZEJ WÓJCICKI • KAROL WÓJCICKI
 BARBARA WÓJTOWICZ • BOŻENA WRACEŃSKA • ELŻBIETA WRÓBEL • EUGENIUSZ WRÓBEL • BOŻENA WRÓBLEWSKA
 HENRYK WRÓBLEWSKI • KONSTANTY WRÓBLEWSKI • ANNA WRZEŚNIAK • JERZY WUDZIŃSKI • DANUTA WYBÓR
 BOLESŁAW WYKURZ • STEFANIA WYDRA-CHMIELEWSKA

*Pracownice fabryki żarówek „Osram” w Pabianicach obchodzą wspólne imieniny nieobecnych mężów. Rok 1942.
Nad. BOGDAN ZAJKIEWICZ z Pabianic
Nagroda Dyrektora Pabianickiej Fabryki Żarówek „Polam”.*

Z

ADAM ZACHARA • WOJCIECH ZADĘBSKI • KRYSZYNA ZAGÓRNA • ELŻBIETA ZAJĄCZKOWSKA
BOGDAN ZAJKIEWICZ • ZAKŁADY PRZEMYSŁU TYTONIOWEGO • KRYSZYNA ZALEWSKA • ŁUCJA ZALEWSKA
ANDRZEJ ZAREMBA • BARBARA ZAWADZKA • GRAŻYNA ZAWADZKA • HALINA ZAWADZKA • MARIAN ZAWADZKI
GENOWEFA ZDANOWSKA • ZUZANNA ZDANOWSKA • WANDA ZDOŃCZYK • BRONISŁAWA ZEMŁA • EDWARD ZIARKO
SALOMEA ZIELEŹNIK • ALICJA ZIELIŃSKA • STANISŁAW ZIELONKA • JAN PIOTR ZIEMBIŃSKI
EUGENIUSZ ZIĘCINA • JÓZEFA ZIMOCH • CZESŁAWA ZIÓŁCZYK • EDMUND ZUBIK • TADEUSZ ZWIĄZKIEWICZ

Ż

MARIA ŻACZEK • WŁODZIMIERZ ŻYROMSKI

Projekt ekspozycji: JAN KOSIŃSKI, MAŁGORZATA TERLIKOWSKA

Opracowanie i redakcja katalogu: MAŁGORZATA KURASIAK

Opracowanie graficzne katalogu: MACIEJ KAŁKUS

Projekt plakatu: MACIEJ KAŁKUS

Reprodukcje fotograficzne w katalogu: ADAM KACZKOWSKI, WIESŁAW PRAŻUCH

Wydawnictwo Centralnego Biura Wystaw Artystycznych, Warszawa 1989

A-20 nakład 700 egz.

Druk Zakład Poligraficzny A. Zygmuntowicz W-wa Gilarska 5

